

MINISTARSTVO ZA RAD, SOCIJALNU POLITIKU,
RASELJENA LICA I IZBJEGLICE

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
KANTON SARAJEVO

MINISTARSTVO ZA RAD, SOCIJALNU POLITIKU,
RASELJENA LICA I IZBJEGLICE

ŽIVOTNI PUT OSOBE SA INVALIDITETOM

Decembar, 2019.

Sadržaj

Uvod.....	2
UDRUŽENJE SLIJEPIH KANTONA SARAJEVO.....	3
UDRUŽENJE GLUHIH KANTONA SARAJEVO.....	11
UDRUŽENJE PARAPLEGIČARA I OBOLJELIH OD DJEČIJE PARALIZE KANTONA SARAJEVO.....	18
UDRUŽENJE OBOLJELIH OD POLIOMYELITISA, POVREDE MOZGA I KIČMENE MOŽDINE KANTONA SARAJEVO.....	24
UDRUŽENJE DISTROFIČARA KANTONA SARAJEVO.....	29
UDRUŽENJE OBOLJELIH OD MULTIPLE SKLEROZE KS.....	33
UDRUŽENJE GRAĐANA OBOLJELIH OD CEREBRALNE DJEČIJE PARALIZE KANTONA SARAJEVO.....	39
UDRUŽENJE ZA PODRŠKU OSOBAMA SA INTELEKTUALNIM POTEŠKOĆAMA NA PODRUČJU KS „OAZA“.....	44
UDRUŽENJE INVALIDA RADA.....	50
UDRUŽENJE DIJABETIČARA DJECE I OMLADINE KANTONA SARAJEVO.....	53
UDRUŽENJE MAJKI DJECE S POSEBNIM POTREBAMA „RADOST ŽIVOTA“.....	57
UDRUŽENJE „DATE NAM ŠANSU“.....	62
UDRUŽENJE „PROREHA“.....	67
UDRUŽENJE „ŽIVOT SA DOWN SINDROMOM“ FBIH.....	70
UDRUŽENJE ZA UNAPREĐENJE OBRAZOVANJA I PODRŠKE DJECI SA I BEZ POTEŠKOĆA U RAZVOJU – EDUS.....	76
Zaključak.....	80

Malik Garibija

Ministar za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo

Projekat "Životni put osobe sa invaliditetom" nosi novi pristup i zajedničko rješavanje problema osoba sa invaliditetom!

Ograničavanje ljudskih prava i ograničavanje pristupa servisima države na osnovu invaliditeta jednako je opasno i nedopustivo kao i ograničavanje prava po osnovu boje kože, vjeroispovijesti ili etničke pripadnosti. Svi građani Bosne i Hercegovine, bili oni osobe sa invaliditetom ili ne, moraju imati jednak tretman pred državom, ali danas je nažalost tako samo u deklaracijama. **Osiguravanje jednakog tretmana osobama sa invaliditetom nije pitanje socijalne pomoći nego osnovnih ljudskih i građanskih prava.**

Uvidjevši da ne postoji jedinstveni dokument koji adekvatno sumira potrebe, probleme i prepreke s kojim se osobe sa invaliditetom svakodnevno suočavaju u Kantonu Sarajevo, odlučili smo pokrenuti projekat „Životni put osobe sa invaliditetom“. Ideja je bila da kvalitetno identifikujemo, raščlanimo i sistematizujemo potrebe koje osobe sa invaliditetom imaju, uvažavajući specifičnost različitih tipova invaliditeta, te predstavljajući sve probleme s kojim se suočavaju u različitim oblastima i periodima života.

Očigledno je bilo da bez takvog dokumenta tumaramo u mraku, da ne možemo početi strateškim redoslijedom sistemski rješavati probleme, obzirom da ne znamo ni koji su to sve problemi pred nama, niti šta je među njima prioritet. Stari citat francuskog filozofa Montaignea glasi: “Nema tog vjetra koji bi bio naklonjen onome koji ne zna kamo ploviti”. Jednako tako bez jasne predstave opsega problema i njihovih izvora nemoguće je iznjedrati validnu viziju i raditi na sistemskim rješenjima.

Posebnu zahvalu dugujemo Koordinaciji organizacija osoba sa invaliditetom Kantona Sarajevo na partnerskom pristupu u realizaciji projekta, kao i Međunarodnom republikanskom institutu (IRI) koji je prepoznao važnost ovog pitanja te se aktivno uključio u daljnje uvezivanje predstavnika vlasti na svim nivoima u cilju pronalaska kvalitetnih i dugoročnih rješenja.

Zahvaljujući „Životnom putu osobe sa invaliditetom“ Vlada Kantona Sarajevo sada pred sobom ima jasno trasiran put ali i veliki izazov na koji ćemo, siguran sam, uspješno odgovoriti u saradnji sa osobama sa invaliditetom i u njihovom najboljem interesu.

Idemo dalje!

Uvod

Društvo ne pruža iste mogućnosti osobi s invaliditetom kao osobama bez invaliditeta. To počinje još od rođenja, a nastavlja se tokom cijelog života, kroz socijalni i kulturni aspekt, te kasnije u karijeri ili porodičnom životu. Ono što se čini sasvim normalno za jednu osobu bez invaliditeta mnogo je komplikovanije ili čak nemoguće za osobu s invaliditetom.

Kroz istraživački projekat „Životni put osobe s invaliditetom” željeli smo saznati da li su usluge koje Kanton Sarajevo pruža svim građankama i građanima dostupne i osobama s invaliditetom uzimajući u obzir različite vrste invaliditeta i ostale specifične karakteristike kao godine i spol.

Cilj je bio utvrditi dostupnost i kvalitetu usluga koje Kanton Sarajevo pruža svojim stanovnicima od rođenja do smrti, a koje su podjeljene u šest grupa odnosno životnih oblasti, te da li su te usluge dostupne i adekvatne za osobe s invaliditetom.

Oblasti su obuhvatale:

- Zdravstvo
- Obrazovanje
- Kulturu i sport
- Prevoz i kretanje
- Rad i zapošljavanje
- Porodični život

Da bi dobili što potpunije informacije potreba i problema osoba s invaliditetom proveli smo istraživanje koje se temeljilo na fokus grupama koje okupljaju osobe s invaliditetom na području Kantona Sarajevo, a koje su činili članovi i članice udruženja. Ukupno je učestovalo 15 udruženja, a razgovarali smo sa 203 člana i članice navedenih udruženja. Udruženja sa kojima smo razgovarali ukupno predstavljaju 5.355 osoba s invaliditetom na području Kantona Sarajevo. Nakon analize prikupljenih podataka i kreiranja tabela sa problemima i potrebama, iste su poslate Udruženjima na ponovno usaglašavanje i eventualne korekcije (finalne tebele u nastavku).

UDRUŽENJE SLIJEPIH KANTONA SARAJEVO

Udruženje slijepih Kantona Sarajevo registrovano je pri Ministarstvu pravde i uprave, a svoju djelatnost ostvaruje na području Kantona Sarajevo. Članovi udruženja mogu postati slijepi i teže slabovidne osobe čiji je gubitak vida zastupljen u određenoj mjeri da se uklapa u definiciju sljepoće koju su prihvatile nadležne i stručne institucije i organi Saveza slijepih.

Tabela broj 1

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Odnos zdravstvenih radnika i njihova neobučenosť za rad sa osobama s invaliditetom. Programi rane intervencije nisu uspostavljeni. Treba jasno utvrditi prednost pri korištenju usluga.	Odnos zdravstvenih radnika i njihova neobučenosť za rad sa osobama s invaliditetom. Nemogućnost odlaska u zdravstvene ustanove bez pratnje koju <i>sami</i> moraju obezbijediti, a koju u najvećem broju slučajeva plaćaju. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara, odnosno pri prijemu kao neke druge kategorije osoba s invaliditetom npr. RVI.	Odnos zdravstvenih radnika i njihova neobučenosť za rad sa osobama s invaliditetom. Nemogućnost odlaska u zdravstvene ustanove bez pratnje koju <i>sami</i> moraju obezbijediti, a koju u najvećem broju slučajeva plaćaju. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara, odnosno pri prijemu kao neke druge kategorije osoba s invaliditetom npr. RVI.	Odnos zdravstvenih radnika i njihova neobučenosť za rad sa osobama s invaliditetom. Nemogućnost odlaska u zdravstvene ustanove bez pratnje koju <i>sami</i> moraju obezbijediti, a koju u najvećem broju slučajeva plaćaju. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara, odnosno pri prijemu kao neke druge kategorije osoba s invaliditetom npr. RVI.	Odnos zdravstvenih radnika i njihova neobučenosť za rad sa osobama s invaliditetom. Nemogućnost odlaska u zdravstvene ustanove bez pratnje koju <i>sami</i> moraju obezbijediti, a koju u najvećem broju slučajeva plaćaju. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara, odnosno pri prijemu kao neke druge kategorije osoba s invaliditetom npr. RVI.	Odnos zdravstvenih radnika i njihova neobučenosť za rad sa osobama s invaliditetom. Nemogućnost odlaska u zdravstvene ustanove bez pratnje koju <i>sami</i> moraju obezbijediti, a koju u najvećem broju slučajeva plaćaju. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara, odnosno pri prijemu kao neke druge kategorije osoba s invaliditetom npr. RVI.

		Određeni lijekovi i pomagala nisu na esencijalnoj listi pa ih moraju samostalno obezbijediti.	Određeni lijekovi i pomagala nisu na esencijalnoj listi pa ih moraju samostalno obezbijediti.	Određeni lijekovi i pomagala nisu na esencijalnoj listi pa ih moraju samostalno obezbijediti.	Određeni lijekovi i pomagala nisu na esencijalnoj listi pa ih moraju samostalno obezbijediti.	Određeni lijekovi i pomagala nisu na esencijalnoj listi pa ih moraju samostalno obezbijediti.
OBRAZOVANJE	Nema formalnih prepreka za smještaj u predškolske ustanove. Nedovoljno edukovan nastavni kadar za rad sa djecom s invaliditetom. Nedostaje rad s porodicom kako bi ih osnažili da prihvate dijete s invaliditetom, te da ga uključe u predškolski sistem.	Neprilagođen sadržaj i nepristupačna literatura za slijepe i slabovidne osobe predstavljaju jedan od ključnih problema u obrazovanju. Odnosno potrebna je razumna prilagodba svih materijala potrebnih za obrazovanje. Potreban je pratilac (asistent) za vannastavne aktivnosti. Nedostaju tiflotehnička pomagala, didaktička sredstva i druge sprave koja olakšavaju slijepoj djeci uključivanje u inkluzivno obrazovanje.	Literatura u nepristupačnom formatu (audio, Brajevo pismo) predstavljaju jedan od ključnih problema u obrazovanju za slijepe i slabovidne osobe. Potreban je pratilac (asistent) za vanastavne aktivnosti. Kod neformalnog obrazovanja problem predstavlja literatura (npr. eng.) u nepristupačnom formatu za slijepe i slabovidne osobe. Nedostaju tiflotehnička pomagala, didaktička sredstva i druge sprave koja olakšavaju slijepoj djeci uključivanje u inkluzivno obrazovanje.	Literatura u nepristupačnom formatu (audio, Brajevo pismo) predstavljaju jedan od ključnih problema u obrazovanju za slijepe i slabovidne osobe. Kod neformalnog obrazovanja problem predstavlja literatura (npr. eng.) u nepristupačnom formatu za slijepe i slabovidne osobe. Nema odgovarajućih pomagala i nije riješeno pitanje savremenih pomagala i računarskih programa za slijepe. Nisu obezbijeđeni asistenti.	Kod neformalnog obrazovanja problem predstavlja literatura (npr. eng.) u nepristupačnom formatu za slijepe i slabovidne osobe. Nema odgovarajućih pomagala i nije riješeno pitanje savremenih pomagala i računarskih programa za slijepe. Nisu obezbijeđeni asistenti.	

KULTURA I SPORT		Nemogućnost pasivnog praćenja sportskih i kulturnih događaja za slijepe osobe bez audio deskripcije (posebne oprema za slijepe) koja je pogodna za muzeje i ostale kulturne sadržaje. Za aktivno učešće u sportskim aktivnostima nedostaje posebna oprema za specijalne sportove kojima se bave slijepe osobe (npr. golbal, šah, pikado, kuglanje). Nedostaju posebni uređaji i rekviziti koji su prilagođeni za korištenje slijepim osobama (zvučni pikado, zvučna lopta, izrezbareni šahovi, te rekviziti za društvene igre). Nije riješeno pitanje asistenata ni u sportskim ni u rekreativnim aktivnostima.	Nemogućnost pasivnog praćenja sportskih i kulturnih događaja za slijepe osobe bez audio deskripcije (posebne oprema za slijepe) koja je pogodna za muzeje i ostale kulturne sadržaje. Za aktivno učešće u sportskim aktivnostima nedostaje posebna oprema za specijalne sportove kojima se bave slijepe osobe (npr. golbal, šah, pikado, kuglanje). Nedostaju posebni uređaji i rekviziti koji su prilagođeni za korištenje slijepim osobama (zvučni pikado, zvučna lopta, izrezbareni šahovi, te rekviziti za društvene igre). Nije riješeno pitanje asistenata ni u sportskim ni u rekreativnim aktivnostima.	Nemogućnost pasivnog praćenja sportskih i kulturnih događaja za slijepe osobe bez audio deskripcije (posebne oprema za slijepe) koja je pogodna za muzeje i ostale kulturne sadržaje. Za aktivno učešće u sportskim aktivnostima nedostaje posebna oprema za specijalne sportove kojima se bave slijepe osobe (npr. golbal, šah, pikado, kuglanje). Nedostaju posebni uređaji i rekviziti koji su prilagođeni za korištenje slijepim osobama (zvučni pikado, zvučna lopta, izrezbareni šahovi, te rekviziti za društvene igre). Nije riješeno pitanje asistenata ni u sportskim ni u rekreativnim aktivnostima.	Nemogućnost pasivnog praćenja sportskih i kulturnih događaja za slijepe osobe bez audio deskripcije (posebne oprema za slijepe) koja je pogodna za muzeje i ostale kulturne sadržaje. Za aktivno učešće u sportskim aktivnostima nedostaje posebna oprema za specijalne sportove kojima se bave slijepe osobe (npr. golbal, šah, pikado, kuglanje). Nedostaju posebni uređaji i rekviziti koji su prilagođeni za korištenje slijepim osobama (zvučni pikado, zvučna lopta, izrezbareni šahovi, te rekviziti za društvene igre). Nije riješeno pitanje asistenata ni u sportskim ni u rekreativnim aktivnostima.	Nemogućnost pasivnog praćenja sportskih i kulturnih događaja za slijepe osobe bez audio deskripcije (posebne oprema za slijepe) koja je pogodna za muzeje i ostale kulturne sadržaje. Za aktivno učešće u sportskim aktivnostima nedostaje posebna oprema za specijalne sportove kojima se bave slijepe osobe (npr. golbal, šah, pikado, kuglanje). Nedostaju posebni uređaji i rekviziti koji su prilagođeni za korištenje slijepim osobama (zvučni pikado, zvučna lopta, izrezbareni šahovi, te rekviziti za društvene igre). Nije riješeno pitanje asistenata ni u sportskim ni u rekreativnim aktivnostima.
--------------------	--	---	---	---	---	---

PREVOZ/ KRETANJE		Refundira se bijeli štap, ali ne i obuka za njegovo korištenje. Obuka za korištenje pomagala u slučaju slijepih osoba je neophodna jer sama pomagala nisu dovoljna.	Refundira se bijeli štap, ali ne i obuka za njegovo korištenje. Obuka za korištenje pomagala u slučaju slijepih je neophodna jer sama pomagala nisu dovoljna.	Refundira se bijeli štap, ali ne i obuka za njegovo korištenje. Obuka za korištenje pomagala u slučaju slijepih osoba je neophodna jer sama pomagala nisu dovoljna.	Refundira se bijeli štap, ali ne i obuka za njegovo korištenje. Obuka za korištenje pomagala u slučaju slijepih osoba je neophodna jer sama pomagala nisu dovoljna.	Refundira se bijeli štap, ali ne i obuka za njegovo korištenje. Obuka za korištenje pomagala u slučaju slijepih osoba je neophodna jer sama pomagala nisu dovoljna.
		Slijepe osobe uz obuku se mogu samostalno kretati uz pomoć taktilnih staza kojih trenutno nema, inače je potreban pratilac.	Mali broj zvučnih semafora. U javnom prevozu nema zvučnog označavanja stanica. Mali broj taktilnih staza.	Mali broj zvučnih semafora. U javnom prevozu nema zvučnog označavanja stanica. Mali broj taktilnih staza.	Mali broj zvučnih semafora. U javnom prevozu nema zvučnog označavanja stanica. Mali broj taktilnih staza.	Mali broj zvučnih semafora. U javnom prevozu nema zvučnog označavanja stanica. Mali broj taktilnih staza.
		Također, jako mali broj zvučnih semafora. U javnom prevozu nema zvučnog označavanja stanica.	Nepravilno postavljena vertikalna signalizacija, stubovi za rasvjetu, a reklame i bilbordi najčešće se postavljaju suviše nisko i predstavljaju opasnost za slijepe osobe.	Nepravilno postavljena vertikalna signalizacija, stubovi za rasvjetu, a reklame i bilbordi najčešće se postavljaju suviše nisko i predstavljaju opasnost za slijepe osobe.	Nepravilno postavljena vertikalna signalizacija, stubovi za rasvjetu, a reklame i bilbordi najčešće se postavljaju suviše nisko i predstavljaju opasnost za slijepe osobe.	Nepravilno postavljena vertikalna signalizacija, stubovi za rasvjetu, a reklame i bilbordi najčešće se postavljaju suviše nisko i predstavljaju opasnost za slijepe osobe.
		Nepravilno postavljena vertikalna signalizacija, stubovi za rasvjetu, a reklame i bilbordi najčešće se postavljaju suviše nisko i predstavljaju	Saobraćaj u mirovanju pravi ogromne probleme jer nepropisno parkirana vozila	Saobraćaj u mirovanju pravi ogromne probleme jer nepropisno	Saobraćaj u mirovanju pravi ogromne probleme jer nepropisno	Saobraćaj u mirovanju pravi ogromne probleme jer nepropisno

		opasnost za slijepe osobe. Saobraćaj u mirovanju pravi ogromne probleme jer nepropisno parkirana vozila onemogućavaju samostalno kretanje slijepih osoba.	onemogućavaju samostalno kretanje slijepih osoba.	parkirana vozila onemogućavaju samostalno kretanje slijepih osoba.	parkirana vozila onemogućavaju samostalno kretanje slijepih osoba.	parkirana vozila onemogućavaju samostalno kretanje slijepih osoba.
--	--	---	--	---	---	---

RAD			Suočavaju se sa predrasudama poslodavaca pri zapošljavanju. Veoma je mali broj zanimanja kojima se mogu baviti, a pri tome radna mjesta su neprilagođena. Većina je imala priliku da se uključi na tržište rada preko programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, međutim intervjuisani ističu nestalnost takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze. Nema odgovarajućih pomagala i nije riješeno pitanje asistenata, kako na radnom mjestu tako i pri dolasku na posao.	Suočavaju se sa predrasudama poslodavaca pri zapošljavanju. Veoma je mali broj zanimanja kojima se mogu baviti, a pri tome radna mjesta su neprilagođena. Većina je imala priliku da se uključi na tržište rada preko programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, međutim intervjuisani ističu nestalnost takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze. Nema odgovarajućih pomagala i nije riješeno pitanje asistenata, kako na radnom mjestu tako i pri dolasku na posao.	Suočavaju se sa predrasudama poslodavaca pri zapošljavanju. Veoma je mali broj zanimanja kojima se mogu baviti, a pri tome radna mjesta su neprilagođena. Većina je imala priliku da se uključi na tržište rada preko programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, međutim intervjuisani ističu nestalnost takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze. Nema odgovarajućih pomagala i nije riješeno pitanje asistenata, kako na radnom mjestu tako i pri dolasku na posao.	
-----	--	--	--	--	--	--

PORODIČNI ŽIVOT		Niz pomagala koja bi olakšala svakodnevni život slijepim osobama nisu obezbijeđena.	U pogledu porodičnog života postoji niz opreme za domaćinstvo koja bi, uz obuku, olakšala svakodnevni život osobama s invaliditetom (slijepoćom). Međutim ta oprema je njima nedostupna, odnosno nema nikakvog subvencioniranja od strane države. Također za slijepe osobe je najvažnija obuka, odnosno socijalna rehabilitacija za obavljanje svakodnevni aktivnosti. Kod određenog broja slijepih osoba nije riješena stambena situacija, ne mogu dobiti socijalni stan, pa samim time teško mogu osnovati porodicu.	U pogledu porodičnog života postoji niz opreme za domaćinstvo koja bi, uz obuku, olakšala svakodnevni život osobama s invaliditetom (slijepoćom). Međutim ta oprema je njima nedostupna odnosno nema nikakvog subvencioniranja od strane države. Također za slijepe osobe je najvažnija obuka odnosno socijalna rehabilitacija za obavljanje svakodnevni aktivnosti. Kod određenog broja slijepih osoba nije riješena stambena situacija i ne mogu dobiti socijalni stan, pa samim time teško mogu osnovati porodicu.	U pogledu porodičnog života postoji niz opreme za domaćinstvo koja bi, uz obuku, olakšala svakodnevni život osobama s invaliditetom (slijepoćom). Međutim ta oprema je njima nedostupna odnosno nema nikakvog subvencioniranja od strane države. Također za slijepe osobe je najvažnija obuka odnosno socijalna rehabilitacija za obavljanje svakodnevni aktivnosti. Kod određenog broja slijepih osoba nije riješena stambena situacija i ne mogu dobiti socijalni stan, pa samim time teško mogu osnovati porodicu.	U pogledu porodičnog života postoji niz opreme za domaćinstvo koja bi, uz obuku, olakšala svakodnevni život osobama s invaliditetom (slijepoćom). Međutim ta oprema je njima nedostupna, odnosno nema nikakvog subvencioniranja od strane države. Također za slijepe osobe je najvažnija obuka odnosno socijalna rehabilitacija za obavljanje svakodnevni aktivnosti. Kod određenog broja slijepih osoba nije riješena stambena situacija i ne mogu dobiti socijalni stan, pa samim time teško mogu osnovati porodicu. Oni koji žive sami nemaju obezbijeđenu
-------------------------------	--	--	--	---	---	---

			Oni koji žive sami nemaju obezbijeđenu podršku za obavljanje svakodnevnih aktivnosti, kao što je održavanje stana, odlazak u kupovinu i sl.	Oni koji žive sami nemaju obezbijeđenu podršku za obavljanje svakodnevnih aktivnosti kao što je održavanje stana, odlazak u kupovinu i sl.	Oni koji žive sami nemaju obezbijeđenu podršku za obavljanje svakodnevnih aktivnosti kao što je održavanje stana, odlazak u kupovinu i sl.	podršku za obavljanje svakodnevnih aktivnosti kao što je održavanje stana, lične higijene, odlazak u kupovinu i sl.
--	--	--	---	--	--	---

ZAKLJUČCI:

- Izjednačiti tretman osoba s invaliditetom pri ostvarenju prava i obaveza (npr. RVI i CŽR imaju veća prava od ostalih osoba s invaliditetom).
- Osigurati prednost pri prijemu u zdravstvene ustanove jer pratnju obično plaćaju po satu.
- Uspostaviti programe rane intervencije.
- Obezbijediti veći broj lijekova, tiflotehničkih i drugih, te pomagala za slijepe staviti na esencijalne liste ili refundirati iste.
- Finansirati niz pomagala koja bi olakšala svakodnevni život slijepim osobama i socijalnu rehabilitaciju za obavljanje svakodnevnih aktivnosti.
- Povećati broj taktilnih staza i zvučnih semafora. U javni prevoz uvesti zvučnu najavu stanica.
- U obrazovanju omogućiti literaturu u pristupačnom formatu (audio, Brajevo pismo i elektronski format).
- Obezbijediti mogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za slijepe osobe sa audio deskripcijom (posebnom opremom za slijepe osobe) koja je pogodna također za muzeje i za ostale kulturne sadržaje.
- Za aktivno učešće u sportskim aktivnostima nedostaje posebna oprema za specijalne sportove kojima se bave slijepe osobe (npr. golbal, šah, pikado, kuglanje). Također nedostaju posebni uređaji i rekviziti koji su prilagođeni za korištenje slijepim osobama (zvučni pikado, zvučna lopta, izrezbareni šahovi, te rekviziti za društvene igre).
- Nije riješeno pitanje asistenata ni u sportskim ni u rekreativnim aktivnostima.
- Suočavaju se sa predrasudama poslodavaca pri zapošljavanju, te je prema tome potrebno prilagoditi radna mjesta za OSI i obezbijediti asistente na radnom mjestu, ukoliko je potrebno i asistente za odlazak i povratak sa posla.
- Potrebno je povećati kontrolu programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju kojeg zloupotrebljavaju poslodavci tako što nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze.
- Predlažemo formiranje Servisa podrške za osobe s invaliditetom koji bi uključivali pomoć pri prevozu, pratnju doktorima i drugo, te taksi službu za osobe s invaliditetom koja bi bila finansirana ili djelomično sufinansirana od strane države za osobe koje ispunjavaju uslove.
- Predlažemo uspostavljanje jedinstvene invalidske kartice koja bi važila za sve osobe s invaliditetom, na osnovu koje bi imale prednosti u zdravstvenim ustanovama i ostalim ustanovama koje su za njih značajne.

UDRUŽENJE GLUHIH KANTONA SARAJEVO

Udruženje gluhih Kantona Sarajevo je slobodna, dobrovoljna, nestranačka, nepolitička, nevladina i neprofitna organizacija sa socijalnim ciljevima u funkciji zaštite i promicanja kvalitete života gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba, bilo pojedinačnih, bilo zajedničkih interesa. Okuplja gluhe, nagluhe i gluhoslijepe osobe sa područja Kantona Sarajevo.

Tabela broj 2

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Nemogućnost komunikacije sa ljekarima pedijatrima kada vode svoju djecu na preglede. U pogledu medicinskih i ortopedskih pomagala ova populacija jedino ostvaruje pravo na slušni aparat. To pomagalo je dijelom sufinansirano od strane ZZO KS, a ostatak do punog iznosa vrijednosti slušnog aparata moraju sami finansirati. Servisiranje i nabavku baterija moraju sami	Nemogućnost komunikacije sa doktorima i zdravstvenim radnicima jer u zdravstvenim ustanovama primarne i sekundarne zaštite ne postoje tumači znakovnog jezika. Nemogućnost pozivanja Hitne pomoći i komunikacije sa ljekarima iz iste.	Nemogućnost komunikacije sa doktorima i zdravstvenim radnicima jer u zdravstvenim ustanovama primarne i sekundarne zaštite ne postoje tumači znakovnog jezika. Nemogućnost pozivanja Hitne pomoći i komunikacije sa ljekarima iz iste.	Nemogućnost komunikacije sa doktorima i zdravstvenim radnicima jer u zdravstvenim ustanovama primarne i sekundarne zaštite ne postoje tumači znakovnog jezika. Nemogućnost pozivanja Hitne pomoći i komunikacije sa ljekarima iz iste.	Nemogućnost komunikacije sa doktorima i zdravstvenim radnicima jer u zdravstvenim ustanovama primarne i sekundarne zaštite ne postoje tumači znakovnog jezika. Nemogućnost pozivanja Hitne pomoći i komunikacije sa ljekarima iz iste.	Nemogućnost korištenja sredstava tuđe njege i pomoći čak i za stara i iznemogla lica koja pripadaju populaciji gluhih ili nagluhih.

	finansirati, što im predstavlja veliki finansijski pritisak pa se u većini slučajeva odlučuju na nekorištenje slušnog aparata koji im je neophodan u rehabilitaciji i komunikaciji.					
--	--	--	--	--	--	--

OBRAZOVANJE	Za djecu koja su gluha nema formalnih prepreka za upis u redovan vrtić, međutim u praksi se tu javlja problem komunikacije i nedovoljna osposobljenost odgajateljskog kadra. Također, problem je i nedostupnost logopeda u vrtićima što gluhoj i nagluhoj djeci predstavlja problem jer moraju napuštati vrtić kako bi u zdravstvenoj ili drugoj ustanovi obavili logopedске vježbe. Nedovoljno edukovan nastavni kadar za rad sa djecom koja imaju oštećen sluh.	Učesnici fokus grupe su rekli da nisu imali mogućnost izbora upisa u osnovnu školu nego su morali ići, zbog svog invaliditeta, u Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju. Nemaju mogućnost praćenja redovne nastave iako danas postoje FM uređaji, za djecu koja su gluha ili imaju oštećen sluh, koji im omogućavaju normalno praćenje nastave. Nedovoljno edukovan nastavni kadar za rad sa djecom koja imaju oštećen sluh. Nije bilo prepreka za učešće u vannastavnim akitivnostima u Centru za slušnu i govornu edukaciju. U ostalim	Nisu imali mogućnost izbora upisa u srednje škole nego su morali ići, zbog svog invaliditeta, u Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju. U Centru im je dostupno pet zanimanja koja mogu izabrati, tako da većina ispitanih nije završila ono što je bilo su skladu sa njihovim afinitetima. Nemaju mogućnost praćenja redovne nastave iako danas postoje FM uređaji, za djecu koja su gluha ili imaju oštećen sluh, koji im omogućavaju normalno praćenje nastave u redovnim školama. Nisu bili u mogućnosti studirati zbog problema u komunikaciji i nepostojanja opreme	Otežano učestvovanje u programima neformalnog obrazovanja zbog problema u komunikaciji.	Otežano učestvovanje u programima neformalnog obrazovanja zbog problema u komunikaciji.	
---------------------------	---	---	---	--	--	--

		aktivnostima koje se odvijaju van Centra otežano je učešće zbog nemogućnosti komunikacije.	koja bi obezbijedila jednake mogućnosti studiranja gluhim osobama. Nedovoljno edukovan nastavni kadar za rad sa djecom koja imaju oštećenje sluha. Otežano učestvovanje u programima neformalnog obrazovanja zbog problema u komunikaciji.			
KULTURA I SPORT		Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja zbog nemogućnosti razumijevanja sadržaja. Na ovakvim događajima neophodno je prilagoditi sadržaj ovoj populaciji osoba s invaliditetom u tehnikama koje će prevoditi sadržaj ili obezbijediti prevođenje na znakovni jezik.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja zbog nemogućnosti razumijevanja sadržaja. Na ovakvim događajima neophodno je prilagoditi sadržaj ovoj populaciji osoba s invaliditetom u tehnikama koje će prevoditi sadržaj ili obezbijediti prevođenje na znakovni jezik.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja zbog nemogućnosti razumijevanja sadržaja. Na ovakvim događajima neophodno je prilagoditi sadržaj ovoj populaciji osoba s invaliditetom u tehnikama koje će prevoditi sadržaj ili obezbijediti prevođenje na znakovni jezik.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja zbog nemogućnosti razumijevanja sadržaja. Na ovakvim događajima neophodno je prilagoditi sadržaj ovoj populaciji osoba s invaliditetom u tehnikama koje će prevoditi sadržaj ili obezbijediti prevođenje na znakovni jezik.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja zbog nemogućnosti razumijevanja sadržaja. Na ovakvim događajima neophodno je prilagoditi sadržaj ovoj populaciji osoba s invaliditetom u tehnikama koje će prevoditi sadržaj ili obezbijediti prevođenje na znakovni jezik.

PREVOZ/KRETANJE		Nema većih prepreka, osim nepostojećih oznaka na stanicama pri korištenju javnog prevoza.	Nema većih prepreka, osim nepostojećih oznaka na stanicama pri korištenju javnog prevoza.	Nema većih prepreka, osim nepostojećih oznaka na stanicama pri korištenju javnog prevoza.	Nema većih prepreka, osim nepostojećih oznaka na stanicama pri korištenju javnog prevoza.	
RAD			Većina je imala priliku da se uključi na tržište rada preko programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju. Međutim, intervjuisani ističu nestalnost takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja, od strane, Fonda obično ne produže ugovore o radu ili daju otkaze. Niko nije član političke partije zbog problema u komunikaciji.	Većina je imala priliku da se uključi na tržište rada preko programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju. Međutim, intervjuisani ističu nestalnost takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja, od strane, Fonda obično ne produže ugovore ili daju otkaze. Niko nije član političke partije zbog problema u komunikaciji.		

PORODIČNI ŽIVOT		Nedostupost savremenih pomagala koja bi olakšala život gluhim osobama. Neki od njih su svjetleći interfoni i aparati sa svjetlosnom signalizacijom koji bi emitovali određeni zvuk u domaćinstvu.	Nedostupost savremenih pomagala koja bi olakšala život gluhim osobama. Neki od njih su svjetleći interfoni i aparati sa svjetlosnom signalizacijom koji bi emitovali određeni zvuk u domaćinstvu. Nema prepreka za sklapanje braka osim da gluhe osobe same moraju obezbijediti tumača znakovnog jezika za ceremoniju vjenčanja. Otežana komunikacija u svim administrativnim poslovima.	Nedostupost savremenih pomagala koja bi olakšala život gluhim osobama. Neki od njih su svjetleći interfoni i aparati sa svjetlosnom signalizacijom koji bi emitovali određeni zvuk u domaćinstvu. Nema prepreka za sklapanje braka osim da gluhe osobe same moraju obezbijediti tumača znakovnog jezika za ceremoniju vjenčanja. Otežana komunikacija u svim administrativnim poslovima.	Nedostupost savremenih pomagala koja bi olakšala život gluhim osobama. Neki od njih su svjetleći interfoni i aparati sa svjetlosnom signalizacijom koji bi emitovali određeni zvuk u domaćinstvu.	Nedostupost savremenih pomagala koja bi olakšala život gluhim osobama. Neki od njih su svjetleći interfoni i aparati sa svjetlosnom signalizacijom koji bi emitovali određeni zvuk u domaćinstvu.
-------------------------------	--	--	---	---	--	--

ZAKLJUČCI:

- Uvesti tumače znakovnog jezika prvenstveno u zdravstvenim ustanovama različitih karaktera kao što su stomatološke ordinacije ili pedijatrijske klinike i druge, a potom i u važnijim institucijama kao što su općine i sudovi. Također jedan od problema je i nemogućnost pozivanja Hitne pomoći, odnosno nekorištenje video poziva, te nemogućnost prisustvovanja kulturnim i sportskim događajima.
- Finansirati ili sufinansirati savremena pomagala koja bi olakšala život gluhim osobama kao što su svjetleći interfoni, bebi alarmi i aparati sa svjetlosnom signalizacijom koji bi emitovali određeni zvuk u domaćinstvu.
- Omogućiti raznolikost pri izboru upisa u srednje škole zbog toga što Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju nudi samo pet zanimanja.
- U obrazovanje uvesti FM uređaje, za djecu koja su gluha ili imaju oštećen sluh, koji bi im omogućili normalno praćenje nastave.
- Dodatna edukacija nastavnog kadra za rad sa djecom koja imaju oštećen sluh.
- Uvesti veću kontrolu Fonda za profesionalnu rehabilitaciju osoba s invaliditetom zbog toga što poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze.
- Omogućiti korištenje sredstava tuđe njege i pomoći za stara i iznemogla lica koja pripadaju populaciji gluhih ili slabočujnih osoba. Također, potrebno je napraviti individualni pristup pri dodjeli sredstava koji ne bi zavisio od stepena invaliditeta.
- Razdvojiti institut tuđe njege i pomoći na tuđu njegu i tuđu pomoć ili dodatak na funkcionisanje (radni naziv) kako bi i gluhe osobe mogle obezbijediti lice koje će im pomoći u komunikaciji. Gluhim licima nije potrebna njega, ali im je potrebna pomoć u komunikaciji (tumač znakovnog jezika). Naime, obezbjeđujući tumača znakovnog jezika ne pomaže se samo gluhim licima u prevazilaženju komunikacijskih barijera već i službenicima u različitim institucijama, zdravstvenim radnicima i drugima kojima se osobe sa oštećenim sluhom obrate za pomoć prilikom rješavanja svojih egzistencijalnih problema.
- Formirati Servise podrške za osobe s invaliditetom koji bi obezbijedili tumače znakovnog jezika.

UDRUŽENJE PARAPLEGIČARA I OBOLJELIH OD DJEČIJE PARALIZE KANTONA SARAJEVO

Udruženje paraplegičara je neprofitna i nevladina organizacija koja ima za cilj da paraplegičarima pomogne u ostvarivanju njihovih prava. Ovo udruženje djeluje na području Kantona Sarajevo.

Tabela broj 3

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Dosta lijekova nije sufinansirano.	Ortopedska pomagala su minimalno sufinansirana. Dosta lijekova nije sufinansirano.	Ortopedska pomagala su minimalno sufinansirana. Dosta lijekova nije sufinansirano. Nema ginekoloških stolova kao ni stolova za mamografiju. Stomatoški pregledi nisu pragođeni osobama s invaliditetom. Nedovoljan broj kesa. Liječenje u banjama je ograničeno i neprilagođeno.	Ortopedska pomagala su minimalno sufinansirana. Dosta lijekova nije sufinansirano. Nema ginekoloških stolova kao ni stolova za mamografiju. Stomatoški pregledi nisu pragođeni osobama s invaliditetom. Nedovoljan broj kesa. Liječenje u banjama je ograničeno i neprilagođeno.	Ortopedska pomagala su minimalno sufinansirana. Dosta lijekova nije sufinansirano. Nema ginekoloških stolova kao ni stolova za mamografiju. Stomatoški pregledi nisu pragođeni osobama s invaliditetom. Nedovoljan broj kesa. Liječenje u banjama je ograničeno i neprilagođeno.	Ortopedska pomagala su minimalno sufinansirana. Dosta lijekova nije sufinansirano. Nema ginekoloških stolova kao ni stolova za mamografiju. Stomatoški pregledi nisu pragođeni osobama s invaliditetom. Nedovoljan broj kesa. Liječenje u banjama je ograničeno i neprilagođeno.

			Pelene su nekvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama.	Pelene su nekvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama.	Pelene su nekvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama.	Pelene su nekvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama.
OBRAZOVANJE		Upis u škole nije pristupačan. Upisuju se u centre i škole za djecu s teškoćama u razvoju i kada nema potrebe za tim, zbog kadra ili barijera. U praksi nije moguće ići u škole po izboru.	Upis u škole nije pristupačan. Upisuju se u centre i škole za djecu s teškoćama u razvoju i kada nema potrebe za tim, zbog kadra ili barijera. U praksi nije moguće ići u škole po izboru.			
KULTURA I SPORT		Pristupačnost određenim kulturnim i sportskim objektima predstavlja problem, npr. Dom mladih je pristupačan dok ostale ustanove i objekti ne pružaju adekvatne uslove ili su pristupačne samo djelimično. Kulturne i sportske manifestacije nisu prilagođene osobama s invaliditetom.	Pristupačnost određenim kulturnim i sportskim objektima predstavlja problem, npr. Dom mladih je pristupačan dok ostale ustanove i objekti ne pružaju adekvatne uslove ili su pristupačne samo djelimično. Kulturne i sportske manifestacije nisu prilagođene osobama s invaliditetom.	Pristupačnost određenim kulturnim i sportskim objektima predstavlja problem, npr. Dom mladih je pristupačan dok ostale ustanove i objekti ne pružaju adekvatne uslove ili su pristupačne samo djelimično. Kulturne i sportske manifestacije nisu prilagođene osobama s invaliditetom.	Pristupačnost određenim kulturnim i sportskim objektima predstavlja problem, npr. Dom mladih je pristupačan dok ostale ustanove i objekti ne pružaju adekvatne uslove ili su pristupačne samo djelimično. Kulturne i sportske manifestacije nisu prilagođene osobama s invaliditetom.	Pristupačnost određenim kulturnim i sportskim objektima predstavlja problem, npr. Dom mladih je pristupačan dok ostale ustanove i objekti ne pružaju adekvatne uslove ili su pristupačne samo djelimično. Kulturne i sportske manifestacije nisu prilagođene osobama s invaliditetom.

PREVOZ/ KRETANJE		Ne postoji taksi prevoz prilagođen osobama s invaliditetom.	Ne postoji taksi prevoz prilagođen osobama s invaliditetom.	Nema dovoljan broj parking mjesta za osobe s invaliditetom, a ukoliko postoje na određenim parkinzima često su zauzeta od strane osobe bez invaliditeta. Kazne za zauzimanje parking mjesta predviđenog za osobe s invaliditetom su male.	Potrebno je izjednačiti parking mjesta za neratne i ratne invalide.	Potrebno je izjednačiti parking mjesta za neratne i ratne invalide. Trotoari nisu prilagođeni za prevozna pomagala koja koriste osobe s invaliditetom. Nema dovoljan broj parking mjesta za osobe s invaliditetom, a ukoliko postoje na određenim parkinzima često su zauzeta od strane osobe bez invaliditeta. Kazne za zauzimanje parking mjesta predviđenog za osobe s invaliditetom su male.
		Usluge javnog prevoza su loše i neiskoristive za osobe s invaliditetom.	Usluge javnog prevoza su loše i neiskoristive za osobe s invaliditetom.	Ne postoji taksi prevoz prilagođen osobama s invaliditetom. Usluge javnog prevoza su loše i neiskoristive za osobe s invaliditetom. Javne institucije također, nisu pristupačne jer u većini njih ne postoje liftovi, a ako ih ima onda je velika procedura doći do njih.	Trotoari nisu prilagođeni za prevozna pomagala koja koriste osobe s invaliditetom.	Trotoari nisu prilagođeni za prevozna pomagala koja koriste osobe s invaliditetom. Nema dovoljan broj parking mjesta za osobe s invaliditetom, a ukoliko postoje na određenim parkinzima često su zauzeta od strane osobe bez invaliditeta. Kazne za zauzimanje parking mjesta predviđenog za osobe s invaliditetom su male. Ne postoji taksi prevoz prilagođen osobama s invaliditetom. Usluge javnog prevoza su loše i neiskoristive za osobe s invaliditetom. Javne institucije također, nisu pristupačne jer u većini njih ne postoje liftovi, a ako ih ima onda je velika procedura doći do njih.

				Zakonska regulativa za nesavjesne vozače je loša. Automobili su im potrebni kao osnovno pomagalo.	osobe s invaliditetom. Javne institucije također, nisu pristupačne jer u većini njih ne postoje liftovi, a ako ih ima onda je velika procedura doći do njih. Zakonska regulativa za nesavjesne vozače je loša. Automobili su im potrebni kao osnovno pomagalo.	pristupačne jer u većini njih ne postoje liftovi, a ako ih ima onda je velika procedura doći do njih. Zakonska regulativa za nesavjesne vozače je loša. Automobili su im potrebni kao osnovno pomagalo.
--	--	--	--	---	---	--

RAD I ZAPOŠLJAVANJE			Fond za zapošljavanje osoba s invaliditetom je loše i kratkoročno rješenje. Nema adekvatne kontrole Fonda i poslodavaca. Državne insitucije radije uplaćuju novac u Fond nego da uposle osobe s invaliditetom. Zakoni se donose bez dovoljnog i kvalitetnog učešća osoba s invaliditetom.	Fond za zapošljavanje osoba s invaliditetom je loše i kratkoročno rješenje. Nema adekvatne kontrole Fonda i poslodavaca. Državne insitucije radije uplaćuju novac u Fond nego da uposle osobe s invaliditetom. Zakoni se donose bez dovoljnog i kvalitetnog učešća osoba s invaliditetom.	Fond za zapošljavanje osoba s invaliditetom je loše i kratkoročno rješenje. Nema adekvatne kontrole Fonda i poslodavaca. Državne insitucije radije uplaćuju novac u Fond nego da uposle osobe s invaliditetom. Zakoni se donose bez dovoljnog i kvalitetnog učešća osoba s invaliditetom.	
PORODIČNI ŽIVOT						

ZAKLJUČCI:

- Sufinansirati ortopedska pomagala ili omogućiti njihovu besplatnost.
- Izjednačiti neratne i ratne invalide.
- Prilagoditi specijalističke preglede prema potrebama osoba s invaliditetom i edukovati zdravstveni kadar za rad sa osobama s invaliditetom.
- Uspostaviti fond za banjsko liječenje i prilagoditi njegovu pristupačnost osobama s invaliditetom.
- Povećati količinu i kvalitetu kesa i pelena.
- Riješiti problem arhitektonskih barijera pri svim institucijama, a posebno pri zdravstvenim.
- Omogućiti taksi vozila za osobe s invaliditetom.
- Promijeniti zakonsku regulativu za osobe s invaliditetom te pooštriti kazne za nesavjesne vozače.
- Povećati kontrolu nad Fondom za zapošljavanje osoba s invaliditetom kada su u pitanju poslodavci.
- U donošenje zakona uključiti osobe s invaliditetom.
- Uspostaviti Servis za pomoć i podršku osobama s invaliditetom koji će biti dostupan 24h.

UDRUŽENJE OBOLJELIH OD POLIOMYELITISA, POVREDE MOZGA I KIČMENE MOŽDINE KANTONA SARAJEVO

Djeluje na području Kantona Sarajevo i okuplja oboljele od poliomijelitisa, povrede mozga i kičmene moždine.

Tabela broj 4

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO			Prevelike liste čekanja na preglede koju su im potrebni. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara iako imaju otežano kretanje ili koriste kolica za kretanje. Lijekovi koje koriste nisu na esencijalnim listama te ih moraju samostalno kupiti. Potrebna su banjska liječenja koja su obezbijedena samo jednom godišnje. Za ortopedska pomagala (kolica, štace, hodalice, ortopedske cipele,	Prevelike liste čekanja na preglede koju su im potrebni. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara iako imaju otežano kretanje ili koriste kolica za kretanje. Lijekovi koje koriste nisu na esencijalnim listama te ih moraju samostalno kupiti. Potrebna su banjska liječenja koja su obezbijedena samo jednom godišnje. Za ortopedska pomagala (kolica, štace, hodalice, ortopedske cipele,	Prevelike liste čekanja na preglede koju su im potrebni. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara iako imaju otežano kretanje ili koriste kolica za kretanje. Lijekovi koje koriste nisu na esencijalnim listama te ih moraju samostalno kupiti. Potrebna su banjska liječenja koja su obezbijedena samo jednom godišnje. Za ortopedska pomagala (kolica, štace, hodalice, ortopedske cipele,	Prevelike liste čekanja na preglede koju su im potrebni. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara iako imaju otežano kretanje ili koriste kolica za kretanje. Lijekovi koje koriste nisu na esencijalnim listama te ih moraju samostalno kupiti. Potrebna su banjska liječenja koja su obezbijedena samo jednom godišnje. Za ortopedska pomagala (kolica, štace, hodalice, ortopedske cipele,

			posebni kreveti) refundiraju se samo određeni minimalni iznosi. Pelene za odrasle, koje se refundiraju, su lošeg kvaliteta i njihov broj je nedovoljan u odnosu na količinu pacijenata.	posebni kreveti) refundiraju se samo određeni minimalni iznosi. Pelene za odrasle, koje se refundiraju, su lošeg kvaliteta i njihov broj je nedovoljan u odnosu na količinu pacijenata.	posebni kreveti) refundiraju se samo određeni minimalni iznosi. Pelene za odrasle, koje se refundiraju, su lošeg kvaliteta i njihov broj je nedovoljan u odnosu na količinu pacijenata.	posebni kreveti) refundiraju se samo određeni minimalni iznosi. Pelene za odrasle, koje se refundiraju, su lošeg kvaliteta i njihov broj je nedovoljan u odnosu na količinu pacijenata.
OBRAZOVANJE						
KULTURA I SPORT			Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za osobe koje imaju poteškoće u kretanju ili koriste pomagala pri kretanju zbog nepristupačnosti javnim objektima, odnosno arhitektonskih barijera sa kojima se susreću. Ova tvrdnja primjenjiva je na većinu objekata osim renoviranog Pozorišta mladih.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za osobe koje imaju poteškoće u kretanju ili koriste pomagala pri kretanju zbog nepristupačnosti javnim objektima, odnosno arhitektonskih barijera sa kojima se susreću. Ova tvrdnja primjenjiva je na većinu objekata osim renoviranog Pozorišta mladih.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za osobe koje imaju poteškoće u kretanju ili koriste pomagala pri kretanju zbog nepristupačnosti javnim objektima odnosno, arhitektonskih barijera sa kojima se susreću. Ova tvrdnja primjenjiva je na većinu objekata osim renoviranog Pozorišta mladih.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za osobe koje imaju poteškoće u kretanju ili koriste pomagala pri kretanju zbog nepristupačnosti javnim objektima odnosno, arhitektonskih barijera sa kojima se susreću. Ova tvrdnja primjenjiva je na većinu objekata osim renoviranog Pozorišta mladih.

PREVOZ/KRETANJE			Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza ili taksi vozila zbog nepristupačnosti ulaska u ista. Postoji samo nekoliko autobusa čiji je ulaz prilagođen za osobe s invaliditetom. Susreću se problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također se često susreću sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koje nesavjesni građani parkiraju svoja vozila. Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im	Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza ili taksi vozila zbog nepristupačnosti ulaska u ista. Postoji samo nekoliko autobusa čiji je ulaz prilagođen za osobe s invaliditetom. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također se često susreću sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koje nesavjesni građani parkiraju svoja vozila. Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im	Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza ili taksi vozila zbog nepristupačnosti ulaska u ista. Postoji samo nekoliko autobusa čiji je ulaz prilagođen za osobe s invaliditetom. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također se često susreću sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koje nesavjesni građani parkiraju svoja vozila. Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im	Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza ili taksi vozila zbog nepristupačnosti ulaska u ista. Postoji samo nekoliko autobusa čiji je ulaz prilagođen za osobe s invaliditetom. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također se često susreću sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koje nesavjesni građani parkiraju svoja vozila. Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im

			je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo.	je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo.	je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo.	je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo.
RAD			Programi podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju im pružaju priliku zaposlenja, međutim suočeni su sa nestalnošću takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze.	Programi podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju im pružaju priliku zaposlenja, međutim suočeni su sa nestalnošću takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze.	Programi podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju im pružaju priliku zaposlenja, međutim suočeni su sa nestalnošću takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze.	
PORODIČNI ŽIVOT			Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć.	Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć.	Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć.	Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć.

ZAKLJUČCI:

- Izjednačiti tretman osoba s invaliditetom pri ostvarenju njihovih prava i obaveza.
- Smanjiti liste čekanja na preglede koju su im potrebni.
- Obezbijediti prednost pri odlasku kod ljekara onim osobama koje se otežano kreću ili koriste pomagala za kretanje.
- Omogućiti prilaz, koji je prilagođen osobama s invaliditetom, zdravstvenim ustanovama, općinama, kulturnim i sportskim objektima te općenito objektima koji su potrebni za pristojan svakodnevni život.
- Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć, te je potrebno omogućiti individualni pristup dodjeli sredstava bez obzira na stepen invaliditeta.
- Obezbijediti lijekove koje koriste, a koji nisu na esencijalnim listama, također zbog specifičnosti bolesti potrebni su im i određeni suplementi.
- Liječenje u banjama je moguće samo dva puta godišnje, prema tome potrebno je povećati broj banjskih liječenja.
- Refundirati veće iznose i bolji kvalitet za ortopedska pomagala (kolica, štake, hodalice). Osobe kojima su ova pomagala potrebna doplaćuju određeni novčani iznos kako bi dobili adekvatna ortopedska pomagala.
- Povećati kvalitet i količinu pelena za odrasle osobe.
- Osobama koje koriste kolica, ortopedska pomagala ili imaju otežano kretanje potrebno je omogućiti korištenje javnog prevoza ili taksi vozila.
- Povećati broj parking mjesta za osobe s invaliditetom i uspostaviti veće kazne za nesavjesne građane koji parkiraju na mjesta označena za OSI.
- Osigurati olakšice na kupovinu automobila, za koje navode da im je potrebno, i koje im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. Promjeniti zakonsku regulativu.
- Povećati kontrolu poslodavaca koji koriste program podrške Fonda za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.
- Uspostaviti Servise podrške za osobe s invaliditetom koji bi uključivali prevoz i pratnju doktoru, te uspostaviti taksi službu za osobe s invaliditetom koja bi bila finansirana ili djelomično sufinansirana od strane države za one osobe koje ispunjavaju uslove.
- Uspostaviti jedinstvenu invalidsku karticu koja bi važila za sve osobe s invaliditetom i na osnovu koje bi imali prednosti u zdravstvenim ustanovama i ostalim značajnim ustanovama.

UDRUŽENJE DISTROFIČARA KANTONA SARAJEVO

Udruženje distrofičara Kantona Sarajevo je nevladina, nestranačka, humana i društvena organizacija koja, na bazi solidarnosti građana i šire društvene zajednice, radi na unapređenju borbe protiv distrofije i srodnih neuro-mišićnih oboljenja.

Tabela broj 5

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO		Izražena potreba za elektromotornim kolicima, ali ne postoji individualni pristup u vezi potreba za kolicima. Osobe s invaliditetom nemaju jednak status. Ne postoji Fond za banjsko liječenje. Lijek <i>Mestinon</i> se plaća kao i	Izražena potreba za elektromotornim kolicima, ali ne postoji individualni pristup u vezi potreba za kolicima. Osobe s invaliditetom nemaju jednak status. Ne postoji Fond za banjsko liječenje. Lijek <i>Mestinon</i> se plaća kao i	Izražena potreba za elektromotornim kolicima, ali ne postoji individualni pristup u vezi potreba za kolicima. Osobe s invaliditetom nemaju jednak status. Ne postoji Fond za banjsko liječenje. Lijek <i>Mestinon</i> se plaća kao i	Izražena potreba za elektromotornim kolicima, ali ne postoji individualni pristup u vezi potreba za kolicima. Osobe s invaliditetom nemaju jednak status. Ne postoji Fond za banjsko liječenje. Lijek <i>Mestinon</i> se plaća kao i	Izražena potreba za elektromotornim kolicima, ali ne postoji individualni pristup u vezi potreba za kolicima. Osobe s invaliditetom nemaju jednak status. Ne postoji Fond za banjsko liječenje. Lijek <i>Mestinon</i> se plaća kao i

		vitaminizirana ishrana.	vitaminizirana ishrana.	vitaminizirana ishrana.	vitaminizirana ishrana.	vitaminizirana ishrana.
OBRAZOVANJE		Nastavni kadar nije edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Stanovnici u ruralnim područjima imaju problem pristupanja obrazovnim ustanovama. Velika je potreba za personalnim asistentima.	Nastavni kadar nije edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Stanovnici u ruralnim područjima imaju problem pristupanja obrazovnim ustanovama. Velika je potreba za personalnim asistentima.			
KULTURA I SPORT		Dom mladih je jedino pristupačan dok ostale kulturne i sportske insitucije nisu prilagođene za kretanje osoba s invaliditetom koje koriste kolica ili druga pomagala.	Dom mladih je jedino pristupačan dok ostale kulturne i sportske insitucije nisu prilagođene za kretanje osoba s invaliditetom koje koriste kolica ili druga pomagala.	Dom mladih je jedino pristupačan dok ostale kulturne i sportske insitucije nisu prilagođene za kretanje osoba s invaliditetom koje koriste kolica ili druga pomagala.	Dom mladih je jedino pristupačan dok ostale kulturne i sportske insitucije nisu prilagođene za kretanje osoba s invaliditetom koje koriste kolica ili druga pomagala.	Dom mladih je jedino pristupačan dok ostale kulturne i sportske insitucije nisu prilagođene za kretanje osoba s invaliditetom koje koriste kolica ili druga pomagala.

PREVOZ/KRETANJE	Javni prevoz nije prilagođen osobama s invaliditetom i kao takav ne može se koristiti. Ne postoje prilagođena i pristupačna taksi vozila za osobe s invaliditetom, a gradske taksi linije odbijaju pozive.	Javni prevoz nije prilagođen osobama s invaliditetom i kao takav ne može se koristiti. Ne postoje prilagođena i pristupačna taksi vozila za osobe s invaliditetom, a gradske taksi linije odbijaju pozive.	Javni prevoz nije prilagođen osobama s invaliditetom i kao takav ne može se koristiti. Ne postoje prilagođena i pristupačna taksi vozila za osobe s invaliditetom, a gradske taksi linije odbijaju pozive. Parking za osobe s invaliditetom nije funkcionalan jer je jako mali broj parking mjesta za OSI, a često su zauzeta od strane nesavjesnih vozača. Liftovi u zgradama često ne rade, čak i nove zgrade nisu pristupačne.	Javni prevoz nije prilagođen osobama s invaliditetom i kao takav ne može se koristiti. Ne postoje prilagođena i pristupačna taksi vozila za osobe s invaliditetom, a gradske taksi linije odbijaju pozive. Parking za osobe s invaliditetom nije funkcionalan jer je jako mali broj parking mjesta za OSI, a često su zauzeta od strane nesavjesnih vozača. Liftovi u zgradama često ne rade, čak i nove zgrade nisu pristupačne.	Javni prevoz nije prilagođen osobama s invaliditetom i kao takav ne može se koristiti. Ne postoje prilagođena i pristupačna taksi vozila za osobe s invaliditetom, a gradske taksi linije odbijaju pozive. Parking za osobe s invaliditetom nije funkcionalan jer je jako mali broj parking mjesta za OSI, a često su zauzeta od strane nesavjesnih vozača. Liftovi u zgradama često ne rade, čak i nove zgrade nisu pristupačne.	Javni prevoz nije prilagođen osobama s invaliditetom i kao takav ne može se koristiti. Ne postoje prilagođena i pristupačna taksi vozila za osobe s invaliditetom, a gradske taksi linije odbijaju pozive. Parking za osobe s invaliditetom nije funkcionalan jer je jako mali broj parking mjesta za OSI, a često su zauzeta od strane nesavjesnih vozača. Liftovi u zgradama često ne rade, čak i nove zgrade nisu pristupačne.
RAD I ZAPOSŁJAVANJE			Program podrške Fonda za zapošljavanje je loše i kratkoročno rješenje te većina članova ima loše iskustvo.	Program podrške Fonda za zapošljavanje je loše i kratkoročno rješenje te većina članova ima loše iskustvo.	Program podrške Fonda za zapošljavanje je loše i kratkoročno rješenje te većina članova ima loše iskustvo.	

PORODIČNI ŽIVOT						
-----------------	--	--	--	--	--	--

ZAKLJUČCI:

- Potrebno je obezbijediti elektromotorna kolica.
- Napraviti individualni pristup za kolica i pomagala.
- Izjednačiti status svih osoba s invaliditetom prilikom posjeta zdravstvenim ustanovama.
- Uspostaviti Fond za banjsko liječenje.
- Lijek *Mestinon* vratiti na listu da se uzima na recept kao obezbijediti i vitaminiziranu ishranu na recept
- Edukovati nastavni kadar za rad sa osobama s invaliditetom.
- Osigurati personalne asistente.
- Ukinuti arhitektonske barijere pri svim kulturno-sportskim objektima i zdravstvenim i drugim važnim institucijama.
- Javni prevoz u potpunosti prilagoditi osobama s invaliditetom.
- Povećati broj parking mjesta za osobe s invaliditetom.
- Podići svijest o nesavjesnom parkiranju na mjesta predviđena za osobe s invaliditetom i pooštiriti kazne za nesavjesne vozače.
- Raditi na tome da program podrške Fonda za zapošljavanje osoba s invaliditetom postane učinkovit i efikasan. Potrebno je također, u vezi s tim, uvesti veću kontrolu poslodavaca.
- Obezbijediti povremenu pomoć/asistenciju putem Servisa za osobe s invaliditetom.

UDRUŽENJE OBOLJELIH OD MULTIPLE SKLEROZE KS

Udruženje oboljelih od multiple skleroze Kantona Sarajevo je nevladina i neprofitna organizacija osoba s invaliditetom, koja okuplja i pomaže kategoriju osoba sa teškim invaliditetom – osobe oboljele od multiple skleroze (MS). Udruženje je osnovano 1975. godine.

Tabela broj 6

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO				Prevelike liste čekanja na preglede. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara bez obzira na to što neki od članova imaju otežano kretanje ili koriste kolica kao pomagala za kretanje. Lijekovi koje koriste nisu na esencijalnim listama te ih pacijenti moraju samostalno kupovati. Također zbog specifičnosti	Prevelike liste čekanja na preglede. Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara bez obzira na to što neki od članova imaju otežano kretanje ili koriste kolica kao pomagala za kretanje. Lijekovi koje koriste nisu na esencijalnim listama te ih pacijenti moraju samostalno kupovati. Također zbog specifičnosti	

				bolesti ove grupe osoba potrebni su i određeni suplementi. Potrebno je obezbijediti liječenja u banjama više od dva puta godišnje što je trenutno dostupno. Za ortopedska pomagala kao što su kolica, štace ili hodalice refundiraju se samo određeni minimalni iznosi, uz to ovi proizvodi su slabog kvaliteta. Pelene za odrasle koje se refundiraju su lošeg kvaliteta i nisu dostupne u dovoljnim količinama. Liste čekanja na terapiju imunomodulatorima, koji pomažu u ranijim stadijima bolesti, su preduge.	bolesti ove grupe osoba potrebni su i određeni suplementi. Potrebno je obezbijediti liječenja u banjama više od dva puta godišnje što je trenutno dostupno. Za ortopedska pomagala kao što su kolica, štace ili hodalice refundiraju se samo određeni minimalni iznosi, uz to ovi proizvodi su slabog kvaliteta. Pelene za odrasle koje se refundiraju su lošeg kvaliteta i nisu dostupne u dovoljnim količinama. Liste čekanja na terapiju imunomodulatorima, koji pomažu u ranijim stadijima bolesti, su preduge.	
--	--	--	--	--	--	--

OBRAZOVANJE						
KULTURA I SPORT			Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za osobe koje imaju poteškoće u kretanju ili koriste pomagala pri kretanju zbog nepristupačnosti javnim objektima, odnosno arhitektonskih barijera sa kojima se susreću. Ova tvrdnja primjenjiva je na većinu objekata osim renoviranog Pozorišta mladih.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za osobe koje imaju poteškoće u kretanju ili koriste pomagala pri kretanju zbog nepristupačnosti javnim objektima,, odnosno arhitektonskih barijera sa kojima se susreću. Ova tvrdnja primjenjiva je na većinu objekata osim renoviranog Pozorišta mladih.	Nemogućnost praćenja sportskih i kulturnih događaja za osobe koje imaju poteškoće u kretanju ili koriste pomagala pri kretanju zbog nepristupačnosti javnim objektima odnosno arhitektonskih barijera sa kojima se susreću. Ova tvrdnja primjenjiva je na većinu objekata osim renoviranog Pozorišta mladih.	
PREVOZ/KRETANJE			Nemogućnost prilaza zdravstvenim ustanovama, općinama, kulturnim i sportskim objektima i općenito objektima koji su potrebni za	Nemogućnost prilaza zdravstvenim ustanovama, općinama, kulturnim i sportskim objektima i općenito objektima koji su potrebni za	Nemogućnost prilaza zdravstvenim ustanovama, općinama, kulturnim i sportskim objektima i općenito objektima koji su potrebni za	Nemogućnost prilaza zdravstvenim ustanovama, općinama, kulturnim i sportskim objektima i općenito objektima koji su potrebni za

			pristojan svakodnevni život. Osobe koje koriste kolica ili imaju otežano kretanje nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza ili taksi vozila zbog nepristupačnosti ulaska u ista. Postoji samo nekoliko autobusa čiji je ulaz prilagođen za osobe s invaliditetom. Prevoze organizuju samostalno, a u većini slučajeva potreban im je zbog odlaska na preglede ili posao. Oni koji imaju vlastiti automobil i sposobni su upravljati vozilom suočavaju se sa nedovoljnim brojem parking mjesta za osobe s invaliditetom. Pored toga se često susreću sa zauzetim parking mjestima,	pristojan svakodnevni život. Osobe koje koriste kolica ili imaju otežano kretanje nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza ili taksi vozila zbog nepristupačnosti ulaska u ista. Postoji samo nekoliko autobusa čiji je ulaz prilagođen za osobe s invaliditetom. Prevoze organizuju samostalno, a u većini slučajeva potreban im je zbog odlaska na preglede ili posao. Oni koji imaju vlastiti automobil i sposobni su upravljati vozilom suočavaju se sa nedovoljnim brojem parking mjesta za osobe s invaliditetom. Pored toga se često susreću sa zauzetim parking mjestima, koja su predviđena za osobe s	pristojan svakodnevni život.	pristojan svakodnevni život.
--	--	--	---	--	-------------------------------------	-------------------------------------

			koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju vlastita vozila.	invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju vlastita vozila.		
RAD				Većina je imala priliku da se uključi na tržište rada preko programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju koji im pružaju priliku zaposlenja, međutim suočeni su sa nestalnošću takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze.	Većina je imala priliku da se uključi na tržište rada preko programa podrške Fonda za profesionalnu rehabilitaciju koji im pružaju priliku zaposlenja, međutim suočeni su sa nestalnošću takvog zaposlenja jer poslodavci nakon isteka finansiranja obično ne produže ugovore ili daju otkaze.	

PORODIČNI ŽIVOT				Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć.	Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć.	Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć.
-----------------	--	--	--	---	---	---

ZAKLJUČCI:

- Izjednačiti tretman svih osoba s invaliditetom pri ostvarenju njihovih prava i obaveza.
- Smanjiti liste čekanja na preglede koju su im potrebni s posebnim osvrtom na liste čekanja na terapiju imunomodulatorima, koji pomažu u ranijim stadijima bolesti.
- Obezbijediti prednost pri odlasku kod ljekara za članove koji imaju otežano kretanje, koriste kolica ili neka druga pomagala za kretanje.
- Omogućiti prilaz, koji je prilagođen osobama s invaliditetom, zdravstvenim ustanovama, općinama, kulturnim i sportskim objektima te općenito objektima koji su potrebni za pristojan svakodnevni život.
- Osobe čiji invaliditet se procjenjuje na manje od 90% nemaju pravo na tuđu njegu i pomoć, te je potrebno omogućiti individualni pristup dodjeli sredstava bez obzira na stepen invaliditeta.
- Obezbijediti lijekove koje koriste, a koji nisu na esencijalnim listama također, zbog specifičnosti bolesti potrebni su im i određeni suplementi.
- Liječenje u banjama je moguće samo dva puta godišnje, prema tome potrebno je povećati broj banjskih liječenja.
- Refundirati veće iznose i bolji kvalitet za ortopedska pomagala (kolica, štake, hodalice). Osobe kojima su ova pomagala potrebna doplaćuju određeni novčani iznos kako bi dobili adekvatna ortopedska pomagala.
- Povećati kvalitet i količinu pelena za odrasle osobe.
- Osobama koje koriste kolica, ortopedska pomagala ili imaju otežano kretanje potrebno je omogućiti prilagođeno korištenje javnog prevoza ili taksi vozila.
- Povećati broj parking mjesta za osobe s invaliditetom i uspostaviti veće kazne za nesavjesne vozače koji parkiraju na mjesta označena za OSI.
- Povećati kontrolu poslodavaca koji koriste program podrške Fonda za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.
- Uspostaviti Servise podrške za osobe s invaliditetom koji bi uključivali prevoz i pratnju doktoru, te uspostaviti taksi službu za osobe s invaliditetom koja bi bila finansirana, ili djelomično sufinansirana, od strane države za one osobe koje ispunjavaju uslove
- Uspostaviti jedinstvenu invalidsku karticu koja bi važila za sve osobe s invaliditetom i na osnovu koje bi imali prednosti u zdravstvenim ustanovama i ostalim značajnim ustanovama.

UDRUŽENJE GRAĐANA OBOLJELIH OD CEREBRALNE DJEČIJE PARALIZE KANTONA SARAJEVO

Udruženje građana oboljelih od cerebralne dječije paralize Kantona Sarajevo osnovano je 1984. godine, a broji 330 članova različite dobi i stepena invaliditeta.

Tabela broj 7

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Veliki problem su esencijalne liste lijekova sa kojih su mnogi lijekovi ukinuti. Pelene koje dobiju su lošeg kvaliteta i nedovoljne količine. Loš kvalitet kolica i nemogućnost njihove nadogradnje.	Veliki problem su esencijalne liste lijekova sa kojih su mnogi lijekovi ukinuti. Pelene koje dobiju su lošeg kvaliteta i nedovoljne količine. Loš kvalitet kolica i nemogućnost njihove nadogradnje. Nemaju omogućeno liječenje u banjama. Kolica mijenjanju svake četiri godine, a to je dug period.	Veliki problem su esencijalne liste lijekova sa kojih su mnogi lijekovi ukinuti. Pelene koje dobiju su lošeg kvaliteta i nedovoljne količine. Loš kvalitet kolica i nemogućnost njihove nadogradnje. Nemaju omogućeno liječenje u banjama. Kolica mijenjanju svake četiri godine, a to je dug period. Djeca do 18 godina imaju bolje uslove od onih nakon 18 godina. Izjednačiti osobe s invaliditetom u	Veliki problem su esencijalne liste lijekova sa kojih su mnogi lijekovi ukinuti. Pelene koje dobiju su lošeg kvaliteta i nedovoljne količine. Loš kvalitet kolica i nemogućnost njihove nadogradnje. Nemaju omogućeno liječenje u banjama. Kolica mijenjanju svake četiri godine, a to je dug period. Djeca do 18 godina imaju bolje uslove od onih nakon 18 godina. Izjednačiti osobe s invaliditetom u	Veliki problem su esencijalne liste lijekova sa kojih su mnogi lijekovi ukinuti. Pelene koje dobiju su lošeg kvaliteta i nedovoljne količine. Loš kvalitet kolica i nemogućnost njihove nadogradnje. Nemaju omogućeno liječenje u banjama. Kolica mijenjanju svake četiri godine, a to je dug period. Djeca do 18 godina imaju bolje uslove od	Veliki problem su esencijalne liste lijekova sa kojih su mnogi lijekovi ukinuti. Pelene koje dobiju su lošeg kvaliteta i nedovoljne količine. Loš kvalitet kolica i nemogućnost njihove nadogradnje. Nemaju omogućeno liječenje u banjama. Kolica mijenjanju svake četiri godine, a to je dug period. Djeca do 18 godina imaju bolje uslove od

			zdravstvenim ustanovama.	zdravstvenim ustanovama.	onih nakon 18 godina. Izjednačiti osobe s invaliditetom u zdravstvenim ustanovama.	onih nakon 18 godina. Izjednačiti osobe s invaliditetom u zdravstvenim ustanovama.
OBRAZOVANJE	Nastavni kadar nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Potrebni su asistenti u nastavi koji u praksi u nastavi ne funkcionišu najbolje.	Nastavni kadar nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Potrebni su asistenti u nastavi koji u praksi u nastavi ne funkcionišu najbolje. Nisu se stekli uslovi za ukidanje specijalnih obrazovnih ustanova, što je potrebno posebno osobama sa kombinovanim invaliditetom. Logopedi su potrebni na što duži vremenski period.	Nastavni kadar nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Potrebni su asistenti u nastavi koji u praksi u nastavi ne funkcionišu najbolje. Nisu se stekli uslovi za ukidanje specijalnih obrazovnih ustanova, što je potrebno posebno osobama sa kombinovanim invaliditetom. Logopedi su potrebni na što duži vremenski period.			
KULTURA I SPORT		Mnoge kulturne ustanove i objekti nisu prilagođeni za osobe s invaliditetom. Također nepostojanost ili nemogućnost pokretanja lifta	Mnoge kulturne ustanove i objekti nisu prilagođeni za osobe s invaliditetom. Također nepostojanost ili nemogućnost pokretanja lifta	Mnoge kulturne ustanove i objekti nisu prilagođeni za osobe s invaliditetom. Također nepostojanost ili nemogućnost pokretanja lifta		

		predstavlja jedan od problema.	predstavlja jedan od problema.	predstavlja jedan od problema.		
PREVOZ/KRETANJE		Javni prevoz i stajališta nisu prilagođena osobama s invaliditetom. Trenutna taksi vozila ne nude mogućnost prevoza osobama s invaliditetom. Karte nisu subvencionirane, ali svakako javni gradski prevoz ne mogu koristiti.	Javni prevoz i stajališta nisu prilagođena osobama s invaliditetom. Trenutna taksi vozila ne nude mogućnost prevoza osobama s invaliditetom. Karte nisu subvencionirane, ali svakako javni gradski prevoz ne mogu koristiti. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.	Javni prevoz i stajališta nisu prilagođena osobama s invaliditetom. Trenutna taksi vozila ne nude mogućnost prevoza osobama s invaliditetom. Karte nisu subvencionirane, ali svakako javni gradski prevoz ne mogu koristiti. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.	Javni prevoz i stajališta nisu prilagođena osobama s invaliditetom. Trenutna taksi vozila ne nude mogućnost prevoza osobama s invaliditetom. Karte nisu subvencionirane, ali svakako javni gradski prevoz ne mogu koristiti. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.	Javni prevoz i stajališta nisu prilagođena osobama s invaliditetom. Trenutna taksi vozila ne nude mogućnost prevoza osobama s invaliditetom. Karte nisu subvencionirane, ali svakako javni gradski prevoz ne mogu koristiti. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.

			Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. U mnogim instucijama ne postoje liftovi, a ukoliko ih ima oni nisu u funkciji. Rukohvati ne postoje u mnogim objektima gdje su potrebni. Također ni mostovi nisu prilagođeni za osobe s invaliditetom.	Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. U mnogim instucijama ne postoje liftovi, a ukoliko ih ima oni nisu u funkciji. Rukohvati ne postoje u mnogim objektima gdje su potrebni. Također ni mostovi nisu prilagođeni za osobe s invaliditetom.	Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. U mnogim instucijama ne postoje liftovi, a ukoliko ih ima oni nisu u funkciji. Rukohvati ne postoje u mnogim objektima gdje su potrebni. Također ni mostovi nisu prilagođeni za osobe s invaliditetom.	Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. U mnogim instucijama ne postoje liftovi, a ukoliko ih ima oni nisu u funkciji. Rukohvati ne postoje u mnogim objektima gdje su potrebni. Također ni mostovi nisu prilagođeni za osobe s invaliditetom.
RAD I ZAPOŠLJAVANJE			Fond za zapošljavanje nudi kratkoročno rješenje. Oni koji dobiju priliku za rad doživljavaju diskriminaciju na osnovu izgleda.	Fond za zapošljavanje nudi kratkoročno rješenje. Oni koji dobiju priliku za rad doživljavaju diskriminaciju na osnovu izgleda.	Fond za zapošljavanje nudi kratkoročno rješenje. Oni koji dobiju priliku za rad doživljavaju diskriminaciju na osnovu izgleda.	

PORODIČNI ŽIVOT			Roditelji nisu zaštićeni i nemaju mogućnost da se zaposle jer moraju brinuti o djeci. Socijalni radnici ne provjeravaju uslove u kojima žive osobe s invaliditetom.	Roditelji nisu zaštićeni i nemaju mogućnost da se zaposle jer moraju brinuti o djeci. Socijalni radnici ne provjeravaju uslove u kojima žive osobe s invaliditetom.	Roditelji nisu zaštićeni i nemaju mogućnost da se zaposle jer moraju brinuti o djeci. Socijalni radnici ne provjeravaju uslove u kojima žive osobe s invaliditetom.	
-----------------	--	--	---	---	---	--

ZAKLJUČCI:

- Vratiti ukinute lijekove na esencijalne liste.
- Povećati količinu i kvalitet pelena.
- Povećati kvalitet kolica kao i omogućiti njihovu nadogradnju.
- Izjednačiti sve osobe s invaliditetom u zdravstvenim ustanovama.
- Uspostaviti Fond za banjsko liječenje.
- Omogućiti zamjenu kolica svake dvije, umjesto svake četiri, godine.
- Edukovati nastavni kadar u obrazovanju za rad sa osobama s invaliditetom.
- Za osobe sa kombinovanim invaliditetom obezbijediti specijalno obrazovanje.
- Obezbijediti logopede na što duži vremenski period.
- Omogućiti pristup obrazovnim, sportskim i drugim kulturnim događajima.
- Prilagoditi javni prevoz kao i pristup stajalištima.
- Uspostaviti taksi službu za osobe s invaliditetom.
- Napraviti Fond za pomoć pri finansiranju automobila jer su im isti potrebni kao ortopedski pomagala.
- Povećati broj parking mjesta za osobe s invaliditetom, te uvesti veće kazne za nesavjesne vozače.
- Prilagoditi prilaze zdravstvenim ustanovama, obrazovnim institucijama i drugim važnijim objektima.
- Uvesti u pravilnik da se radovi na novim zgradama i institucijama ne prihvataju ukoliko nisu pristupačni osobama s invaliditetom.
- Povećati kontrolu poslodavaca koji koriste program podrške Fonda za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.
- Zaštititi roditelje osoba s invaliditetom.
- Obavezati socijalnog radnika da posjećuje osobe s invaliditetom.
- Promijeniti zakon o vozilima jer su roditelji ti koji voze djecu.

UDRUŽENJE ZA PODRŠKU OSOBAMA SA INTELEKTUALNIM POTEŠKOĆAMA NA PODRUČJU KS „OAZA“

Udruženje „Oaza“ je osnovano 1960. godine i pruža direktnu podršku osobama s intelektualnim teškoćama i njihovim porodicama.

Tabela broj 8

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Rana intervencija i podrška za roditelje čija djeca imaju višestruke intelektualne teškoće.	Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara. Medicinsko osoblje nema senzibilnosti za rad sa osobama s invaliditetom. Ortopedska pomagala, pod koja spadaju različita pomagala za kretanje kao što su kolica (OBI za osobe sa višestrukim smetnjama), dekubitus kreveti, jastuci, ortopedske cipele i dr., nisu finansirana u potpunosti nego je finansiran samo jedan određeni dio. Fizikalna terapija i banjska liječenja koja	Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara. Medicinsko osoblje nema senzibilnosti za rad sa osobama s invaliditetom. Ortopedska pomagala, pod koja spadaju različita pomagala za kretanje kao što su kolica (OBI za osobe sa višestrukim smetnjama), dekubitus kreveti, jastuci, ortopedske cipele i dr., nisu finansirana u potpunosti nego je finansiran samo jedan određeni dio. Fizikalna terapija i banjska liječenja koja	Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara. Medicinsko osoblje nema senzibilnosti za rad sa osobama s invaliditetom. Ortopedska pomagala, pod koja spadaju različita pomagala za kretanje kao što su kolica (OBI za osobe sa višestrukim smetnjama), dekubitus kreveti, jastuci, ortopedske cipele i dr., nisu finansirana u potpunosti nego je finansiran samo jedan određeni dio. Fizikalna terapija i banjska liječenja koja	Nemaju prednost pri odlasku kod ljekara. Medicinsko osoblje nema senzibilnosti za rad sa osobama s invaliditetom. Ortopedska pomagala, pod koja spadaju različita pomagala za kretanje kao što su kolica (OBI za osobe sa višestrukim smetnjama), dekubitus kreveti, jastuci, ortopedske cipele i dr., nisu finansirana u potpunosti nego je finansiran samo jedan određeni dio. Fizikalna terapija i banjska liječenja koja	

		su nephodna nisu obezbijedena. Pelene za odrasle nisu kvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama. Stomatolozi nisu edukovani za rad sa osobama koje imaju višestruke intelektualne poteškoće, kao ni ginekolozi koji, pored toga što nisu edukovani za rad sa osobama s invaliditetom, nemaju određenu vrstu senzibilnosti u svome radu. Prevoz se vrši u specijalnim vozilima i potrebna su najmanje dva pratioca za odlazak ljekaru. Centri za mentalno zdravlje bi trebali intenzivnije pratiti osobe sa višestrukim intelektualnim teškoćama.	su nephodna nisu obezbijedena. Pelene za odrasle nisu kvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama. Stomatolozi nisu edukovani za rad sa osobama koje imaju višestruke intelektualne poteškoće, kao ni ginekolozi koji, pored toga što nisu edukovani za rad sa osobama s invaliditetom, nemaju određenu vrstu senzibilnosti u svome radu. Prevoz se vrši u specijalnim vozilima i potrebna su najmanje dva pratioca za odlazak ljekaru. Centri za mentalno zdravlje bi trebali intenzivnije pratiti osobe sa višestrukim intelektualnim teškoćama.	su nephodna nisu obezbijedena. Pelene za odrasle nisu kvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama. Stomatolozi nisu edukovani za rad sa osobama koje imaju višestruke intelektualne poteškoće, kao ni ginekolozi koji, pored toga što nisu edukovani za rad sa osobama s invaliditetom, nemaju određenu vrstu senzibilnosti u svome radu. Prevoz se vrši u specijalnim vozilima i potrebna su najmanje dva pratioca za odlazak ljekaru. Centri za mentalno zdravlje bi trebali intenzivnije pratiti osobe sa višestrukim intelektualnim teškoćama.	su nephodna nisu obezbijedena. Pelene za odrasle nisu kvalitetne i nema ih u dovoljnim količinama. Stomatolozi nisu edukovani za rad sa osobama koje imaju višestruke intelektualne poteškoće, kao ni ginekolozi koji, pored toga što nisu edukovani za rad sa osobama s invaliditetom, nemaju određenu vrstu senzibilnosti u svome radu. Prevoz se vrši u specijalnim vozilima i potrebna su najmanje dva pratioca za odlazak ljekaru. Centri za mentalno zdravlje bi trebali intenzivnije pratiti osobe sa višestrukim intelektualnim teškoćama.	
--	--	---	---	---	---	--

OBRAZOVANJE	U teoriji nema prepreka za upis u predškolsko obrazovanje, međutim u praksi nisu sve predškolske ustanove otvorene za osobe s invaliditetom nego njihov upis zavisi od dobre volje nastavnog kadra i menadžmenta škole. Nedostatak stručnog kadra za rad sa osobama s invaliditetom.	Zadržati centre i škole za djecu s teškoćama u razvoju za osobe sa višestrukim smetnjama i uvesti razumnu inkluziju ako je dijete sposobno za to. Nedostatak stručnog kadra za rad sa osobama s invaliditetom.	Zadržati centre i škole za djecu s teškoćama u razvoju za osobe sa višestrukim smetnjama i uvesti razumnu inkluziju ako je dijete sposobno za to. Nedostatak stručnog kadra za rad sa osobama s invaliditetom.	Dnevni centri su potrebni za odrasle osobe s višestrukim intelektualnim teškoćama gdje se organizuju različiti edukativni programi.		
KULTURA I SPORT		Dnevni centri su potrebni za odrasle osobe s višestrukim intelektualnim teškoćama u kojima se se organizuju različiti sportski programi, radno okupaciona terapija i drugo.	Dnevni centri su potrebni za odrasle osobe s višestrukim intelektualnim teškoćama u kojima se organizuju različiti sportski programi, radno okupaciona terapija i drugo.	Dnevni centri su potrebni za odrasle osobe s višestrukim intelektualnim teškoćama u kojima se organizuju različiti sportski programi, radno okupaciona terapija i drugo.		

PREVOZ/KRETANJE		Potreban je pratilac ili više njih (asistenti). Neprilagođen javni prevoz za osobe s invaliditetom. Potebna su specijalna taksi vozila za OSI. Arhitektonske barijere prisutne su u većini objekata potrebnih za svakodnevni život. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila. Potrebna je jedinstvena iskaznica za parking za OSI.	Potreban je pratilac ili više njih (asistenti). Neprilagođen javni prevoz za osobe s invaliditetom. Potebna su specijalna taksi vozila za OSI. Arhitektonske barijere prisutne su u većini objekata potrebnih za svakodnevni život. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila. Potrebna je jedinstvena iskaznica za parking za OSI.	Potreban je pratilac ili više njih (asistenti). Neprilagođen javni prevoz za osobe s invaliditetom. Potebna su specijalna taksi vozila za OSI. Arhitektonske barijere prisutne su u većini objekata potrebnih za svakodnevni život. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila. Potrebna je jedinstvena iskaznica za parking za OSI.		
-----------------	--	---	---	---	--	--

		Nema subvencija pri registraciji vozila iako za neke osobe automobil se može smatrati kao ortopedsko pomagalo.	Nema subvencija pri registraciji vozila iako za neke osobe automobil se može smatrati kao ortopedsko pomagalo.	Nema subvencija pri registraciji vozila iako za neke osobe automobil se može smatrati kao ortopedsko pomagalo.		
RAD			Zloupotreba Fonda za profesionalnu rehabilitaciju OSI, jer poslodavci iskorištavaju sredstva. Diskriminacija pri zapošljavanju. Neprilagođeni radni uslovi. Roditelji najčešće oduzimaju poslovnu sposobnost osobama s višestrukim intelektualnim smetnjama zbog nasljeđivanja penzije. Za osobe koje ne mogu raditi potrebno je dnevno zbrinjavanje kroz Dnevne centre za odrasle osobe.	Zloupotreba Fonda za profesionalnu rehabilitaciju OSI, jer poslodavci iskorištavaju sredstva. Diskriminacija pri zapošljavanju. Neprilagođeni radni uslovi. Roditelji najčešće oduzimaju poslovnu sposobnost osobama s višestrukim intelektualnim smetnjama zbog nasljeđivanja penzije. Za osobe koje ne mogu raditi potrebno je dnevno zbrinjavanje kroz Dnevne centre za odrasle osobe.		

PORODIČNI ŽIVOT			Nema prepreka osim ako je oduzeta poslovna sposobnost.			
-----------------	--	--	--	--	--	--

ZAKLJUČCI:

- Izjednačiti tretman osoba s invaliditetom pri ostvarenju njihovih prava i obaveza.
- Omogućiti prednost pri odlasku kod ljekara.
- Edukovati i senzibilizirati medicinsko osoblje za rad sa osobama s invaliditetom.
- Omogućiti veći iznosi za finansiranje ortopedskih pomagala.
- Finansirati fizikalne terapije i banjska liječenja.
- Omogućiti edukovanog stomatologa i ginekologa za rad sa osobama sa višestrukim intelektualnim poteškoćama.
- Uspostaviti program rane intervencije i podrške za roditelje čija djeca imaju višestruke intelektualne teškoće.
- Potrebno je obezbijediti specijalna vozila i najmanje jednog pratioca za odlazak ljekaru.
- Centri za mentalno zdravlje bi trebali intenzivnije pratiti osobe sa višestrukim intelektualnim teškoćama.
- U obrazovanju edukovati nastavnici kadar za rad sa osobama s invaliditetom.
- Zadržati centre i škole za djecu s teškoćama u razvoju za osobe sa višestrukim smetnjama i uvesti razumnu inkluziju ukoliko je dijete sposobno za to.
- Dnevni centri su potrebni za odrasle osobe s višestrukim intelektualnim teškoćama u kojima se organizuju različiti sportski programi, radno okupaciona terapija itd. Za osobe koje ne mogu raditi potrebno je dnevno zbrinjavanje kroz Dnevne centre za odrasle osobe.
- Omogućiti osobama koje koriste kolica, ili imaju otežano kretanje, mogućnost korištenja javnog prevoza ili taksi vozila.
- Povećati broj parking mjesta za OSI i veće kazne za nesavjesne građane koji parkiraju na mjestima označena za OSI. Također, potrebna je jedinstvena iskaznica za parking za OSI.
- Osigurati olakšice na kupovinu automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. Promijeniti zakonsku regulativu.
- Povećati kontrolu korištenja programa podrške Fonda za zapošljavanje osoba s invaliditetom.
- Potrebno je razmotriti zakonsku regulativu u pogledu trajnog oduzimanja poslovne sposobnosti, roditelji najčešće oduzimaju poslovnu sposobnost osobama s višestrukim intelektualnim smetnjama zbog nasljeđivanja penzije.
- Uspostaviti Servise podrške za osobe s invaliditetom koji bi uključivali prevoz i pratnju doktoru, te uspostaviti taksi službu za osobe s invaliditetom koja bi bila finansirana ili djelomično sufinansirana od strane države za one osobe koje ispunjavaju usluge.
- Uspostaviti jedinstvenu invalidsku karticu koja bi važila za sve osobe s invaliditetom i na osnovu koje bi imali prednosti u zdravstvenim ustanovama i ostalim značajnim ustanovama

UDRUŽENJE INVALIDA RADA

Primarni cilj i djelatnosti Udruga invalida rada Kantona Sarajevo su aktivnosti na zaštiti prava i interesa invalida rada i drugih OSI iz domena radnih odnosa, zdravstvene i socijalne zaštite, PIO/MIO, odnosno stvaranje uvjeta za poboljšanje i unapređenje zdravstvenog, socijalnog, ekonomskog statusa i položaja invalida rada u društvu.

Tabela broj 9

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65 +
ZDRAVSTVO			Svi lijekovi nisu subvencionirani. Ortopedska pomagala nisu izjednačena sa svim kategorijama invaliditeta. Medicinski kadar u zdravstvenim ustanovama nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Zakonska regulativa je problematična jer su izgubili pravo na invalidninu, a nisu u mogućnosti raditi.	Svi lijekovi nisu subvencionirani. Ortopedska pomagala nisu izjednačena sa svim kategorijama invaliditeta. Medicinski kadar u zdravstvenim ustanovama nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Zakonska regulativa je problematična jer su izgubili pravo na invalidninu, a nisu u mogućnosti raditi.	Svi lijekovi nisu subvencionirani. Ortopedska pomagala nisu izjednačena sa svim kategorijama invaliditeta. Medicinski kadar u zdravstvenim ustanovama nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Zakonska regulativa je problematična jer su izgubili pravo na invalidninu, a nisu u mogućnosti raditi.	Svi lijekovi nisu subvencionirani. Ortopedska pomagala nisu izjednačena sa svim kategorijama invaliditeta. Medicinski kadar u zdravstvenim ustanovama nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Zakonska regulativa je problematična jer su izgubili pravo na invalidninu, a nisu u mogućnosti raditi.

OBRAZOVANJE						
KULTURA I SPORT						
PREVOZ/KRETANJE			Nemaju subвенicioniranu kartu. Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza jer nije prilagođen za njih.	Nemaju subвенicioniranu kartu. Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza jer nije prilagođen za njih.	Nemaju subвенicioniranu kartu. Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza jer nije prilagođen za njih.	Nemaju subвенicioniranu kartu. Nemaju mogućnost korištenja javnog prevoza jer nije prilagođen za njih.
RAD I ZAPOSŁJAVANJE			Naknada koju neki od članova imaju je nedovoljna za pristojan život. Fond za zapošļavanje osoba s invaliditetom nije adekvatan za njih.			
PORODIČNI ŽIVOT						

ZAKLJUČCI:

- Povećati listu subvencioniranih lijekova, naprimjer lijek *Liner* čija je cijena 500,00 KM.
- Kartice za prijem u zdravstvenim i drugim ustanovama potrebno je tretirati kao i kod ostalih OSI.
- Izmijeniti zakonsku regulativu – osobama s invaliditetom od 60% do 80% potrebno je priznati prava na naknade.
- Obezbijediti subvencionirane karte u javnom prevozu.
- Prilagoditi javni prevoz osobama s invaliditetom kao i prilagođen ulaz u isti.
- Povećati naknade po osnovu utvrđene invalidnosti jer nisu dovoljne za osnovne životne potrebe.
- Većina prisutnih su socijalni slučajevi i pored invalidnosti zadobivene tokom rada imaju i druge teške bolesti.

UDRUŽENJE DIJABETIČARA DJECE I OMLADINE KANTONA SARAJEVO

Udruženje dijabetičara djece i omladine Kantona Sarajevo je nevladina i neprofitna organizacija koja se bavi poboljšanjem uvjeta zdravstvene zaštite djece i omladine oboljele od *Diabetes mellitus* tipa 1. Cilj je okupljanje što većeg broja oboljelih da bi kao zajednica riješili status i probleme ove populacije.

Tabela broj 10

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Mnogi lijekovi koji su neophodni nisu sufinansirani, naprimjer <i>Glukagon</i> lijek se mora kupiti, preko Zavoda, a do njega se teško dolazi i često ga skinu sa liste. Pumpica je neopohodna da se bebe i djeca ne bockaju mnogo puta, a ona se teško dobija. Inzulin se dobije u tačnoj količini, a mnogo puta je	Mnogi lijekovi koji su neophodni nisu sufinansirani, naprimjer <i>Glukagon</i> lijek se mora kupiti, preko Zavoda, a do njega se teško dolazi i često ga skinu sa liste. Nedovoljan broj i loš kvalitet trakica. Pumpica je neopohodna da se bebe i djeca ne bockaju mnogo puta, a ona se teško dobija. Inzulin se dobije u tačnoj količini, a	Mnogi lijekovi koji su neophodni nisu sufinansirani, naprimjer <i>Glukagon</i> lijek se mora kupiti, preko Zavoda, a do njega se teško dolazi i često ga skinu sa liste. Do 15 godina postotak invaliditeta OSI je 100%, a poslije se invaliditet odmah smanjuje na 60% iako se dijagnoza ne mijenja.	Mnogi lijekovi koji su neophodni nisu sufinansirani, naprimjer <i>Glukagon</i> lijek se mora kupiti, preko Zavoda, a do njega se teško dolazi i često ga skinu sa liste. Nedovoljan broj i loš kvalitet trakica. Pumpica je neopohodna da se bebe i djeca ne bockaju mnogo puta, a ona se teško dobija. Pravo na pumpicu		

	potrebna veća količina.	mного puta je potrebna veća količina.	Nedovoljan broj i loš kvalitet trakica. Pumpica je neopohodna da se bebe i djeca ne bockaju mnogo puta, a ona se teško dobija. Inzulin se dobije u tačnoj količini, a mnogo puta je potrebna veća količina.	imaju do 26. godine, a poslije ne. Inzulin se dobije u tačnoj količini, a mnogo puta je potrebna veća količina.		
OBRAZOVANJE	U teoriji ne postoji problem upisa u predškolske institucije, ali u praksi je problem jer je nastavni kadar needukovan za ovu vrstu bolesti, te roditelji, ukoliko postoji dobra volja učitelja, edukuju iste.	Nastavni kadar nije edukovan za rad sa djecom s dijabetesom. Zakonska regulativa je uređena, ali u praksi postoje problemi. Problem su vannastavne aktivnosti jer nastavnici ne žele da uzmu na sebe obavezu i brigu o djeci.	Nastavni kadar nije edukovan za rad sa djecom s dijabetesom. Zakonska regulativa je uređena, ali u praksi postoje problemi. Problem su vannastavne aktivnosti jer nastavnici ne žele da uzmu na sebe obavezu i brigu o djeci.			
KULTURA I SPORT		Problem su needukovani treneri jer mnogi ne žele da treniraju djecu koja imaju dejabetes.	Problem su needukovani treneri jer mnogi ne žele da treniraju djecu koja imaju dejabetes.			

PREVOZ/KRETANJE						
RAD I ZAPOŠLJAVANJE			Odrasle osobe kontrolišu šećer samostalno i nema diskriminacije, ali problem je neprilagođenost radnog vremena i pauza za obroke sa terminima redovnog mjerenja šećera.	Odrasle osobe kontrolišu šećer samostalno i nema diskriminacije, ali problem je neprilagođenost radnog vremena i pauza za obroke sa terminima redovnog mjerenja šećera.	Odrasle osobe kontrolišu šećer samostalno i nema diskriminacije, ali problem je neprilagođenost radnog vremena i pauza za obroke sa terminima redovnog mjerenja šećera.	
PORODIČNI ŽIVOT						

ZAKLJUČCI:

1. Potrebno je edukovati nastavni kadar za rad sa djecom s dijabetesom u školama.
2. Za djecu, a posebno bebe potrebno je obezbijediti kontinuirane mjerače šećera za redovno dnevno mjerenje (mjerenje bez ubadanja iglama).
3. Povećati količinu i kvalitet trakica za mjerenje ŠUK (šećera u krvi), zbog toga što se radi obično o odabiru najpovoljnijeg ekonomskog ponuđača što rezultira lošim kvalitetom trakica. Također, često se dešava da trakice nisu ispravne i da ne mjere ŠUK, a ne mogu se reklamirati.
4. Povećati količine inzulina koje se dobijaju jer se određene količine inzulina koriste za „pošpricavanje“ (provjeru ispravnosti), kao i na sisteme sječiva u inzulinskim pumpicama.
5. Olakšati proceduru dobijanja lijeka *Glukagon*.
6. Obezbijediti inzulinske pumpice i nakon 26-e godine života.
7. Riješiti problem smanjivanja procenta invalidnosti dijabetičara nakon 15-e godine (procenat invalidnosti se smanjuje sa 100% na 60%). Problem oboljelog ostaje onakav kao od prvog dana i stanje se ne popravlja, s tim da se kod istih javljaju dodatne komplikacije kao što su problemi sa štitnom žlijezdom, smanjenje vida i drugi.
8. Djeci koja imaju dijabetes kao i odraslima na radnom mjestu potrebno je omogućiti pauze za redovne obroke i mjerenje šećera.
9. Potrebno je izjednačiti status svih osoba s invaliditetom.

UDRUŽENJE MAJKI DJECE S POSEBNIM POTREBAMA „RADOST ŽIVOTA“

Udruženje „Radost života“ postoji od 2003. godine. Pomaže majkama djece s posebnim potrebama da kvalitetno organizuju slobodno vrijeme svoje djece i uključe se aktivno u njihov odgoj i obrazovanje.

Tabela broj 11

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Stomatološke usluge nisu regulisane, naprimjer anesteziolozi nisu dostupni. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom pri prijemu u zdravstvene ustanove.	Stomatološke usluge nisu regulisane, naprimjer anesteziolozi nisu dostupni. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom pri prijemu u zdravstvene ustanove. Pacijenti koji imaju celijakiju imaju problem sa receptima koji zahtijevaju procedure.	Stomatološke usluge nisu regulisane, naprimjer anesteziolozi nisu dostupni. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom pri prijemu u zdravstvene ustanove. Pacijenti koji imaju celijakiju imaju problem sa receptima koji zahtijevaju procedure.	Stomatološke usluge nisu regulisane, naprimjer anesteziolozi nisu dostupni. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom pri prijemu u zdravstvene ustanove. Pacijenti koji imaju celijakiju imaju problem sa receptima koji zahtijevaju procedure.	Stomatološke usluge nisu regulisane, naprimjer anesteziolozi nisu dostupni. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom pri prijemu u zdravstvene ustanove. Pacijenti koji imaju celijakiju imaju problem sa receptima koji zahtijevaju procedure.	Stomatološke usluge nisu regulisane, naprimjer anesteziolozi nisu dostupni. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom pri prijemu u zdravstvene ustanove. Pacijenti koji imaju celijakiju imaju problem sa receptima koji zahtijevaju procedure.

		Ljekari koji rade nisu edukovani za rad i razgovor sa osobama s invaliditetom.	Ljekari koji rade nisu edukovani za rad i razgovor sa osobama s invaliditetom.	Ljekari koji rade nisu edukovani za rad i razgovor sa osobama s invaliditetom.	Ljekari koji rade nisu edukovani za rad i razgovor sa osobama s invaliditetom.	Ljekari koji rade nisu edukovani za rad i razgovor sa osobama s invaliditetom.
		Ortopedska pomagala su vrlo malo sufinansirana.	Ortopedska pomagala su vrlo malo sufinansirana.	Ortopedska pomagala su vrlo malo sufinansirana.	Ortopedska pomagala su vrlo malo sufinansirana.	Ortopedska pomagala su vrlo malo sufinansirana.
		Potreban je dekubitus jogi, kolica za kupanje, dizalica, naočale (ništa od navedenog nije sufinansirano).	Potreban je dekubitus jogi, kolica za kupanje, dizalica, naočale (ništa od navedenog nije sufinansirano).	Potreban je dekubitus jogi, kolica za kupanje, dizalica, naočale (ništa od navedenog nije sufinansirano).	Potreban je dekubitus jogi, kolica za kupanje, dizalica, naočale (ništa od navedenog nije sufinansirano.).)	Potreban je dekubitus jogi, kolica za kupanje, dizalica, naočale (ništa od navedenog nije sufinansirano).
OBRAZOVANJE	Ne postoji dovoljno mjesta za upis u predškolske ustanove. Nastavni kadar nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom.	Ne postoje jasne procedure da li dijete treba da ide u redovne ili specijalne obrazovne ustanove. Roditelji koji su slobodni ne mogu se uključiti da pomognu djeci u nastavi. Obrazovanje u JU Vladimir Nazor je jako loše. Djeca izađu iz ustanove, a da se nisu opismenila.	Ne postoje jasne procedure da li dijete treba da ide u redovne ili specijalne obrazovne ustanove. Roditelji koji su slobodni ne mogu se uključiti da pomognu djeci u nastavi. Obrazovanje u JU Vladimir Nazor je jako loše. Djeca izađu iz ustanove, a da se nisu opismenila. Školovanje u centrima i školama			

			za djecu s teškoćama u razvoju je dozvoljeno do 21. godine za neke, dok se nekima omogući školovanje i nakon 21. godine.			
KULTURA I SPORT		Ovaj segment je neriješen. Državne institucije ne omogućavaju učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima.	Ovaj segment je neriješen. Državne institucije ne omogućavaju učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima.	Ovaj segment je neriješen. Državne institucije ne omogućavaju učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima.	Ovaj segment je neriješen. Državne institucije ne omogućavaju učešće u sportskim i kulturnim aktivnostima.	
PREVOZ/KRETANJE		Karte nisu sufinansirane u javnom prevozu. Pristupačnost predstavlja veliki problem. Ozvučenje na semaforima je loše.	Karte nisu sufinansirane u javnom prevozu. Pristupačnost predstavlja veliki problem. Ozvučenje na semaforima je loše. Parking je loše regulisan, uglavnom su parking mjesta za osobe s invaliditetom zauzete od strane nesavjesnih vozača.	Karte nisu sufinansirane u javnom prevozu. Pristupačnost predstavlja veliki problem. Ozvučenje na semaforima je loše. Parking je loše regulisan, uglavnom su parking mjesta za osobe s invaliditetom zauzete od strane nesavjesnih vozača.	Karte nisu sufinansirane u javnom prevozu. Pristupačnost predstavlja veliki problem. Ozvučenje na semaforima je loše. Parking je loše regulisan, uglavnom su parking mjesta za osobe s invaliditetom zauzete od strane nesavjesnih vozača.	Karte nisu sufinansirane u javnom prevozu. Pristupačnost predstavlja veliki problem. Ozvučenje na semaforima je loše. Parking je loše regulisan, uglavnom su parking mjesta za osobe s invaliditetom zauzete od strane nesavjesnih vozača.

RAD I ZAPOŠLJAVANJE			Majke ne mogu raditi jer moraju stalno brinuti o djeci (bez obzira na njihove godine). Fond za zapošljavanje je loše rješenje u praksi.			
PORODIČNI ŽIVOT		Centar za socijalni rad traži pravdanje iznosa od 400,00 KM iako taj iznos nije ni blizu dovoljan da pokrije troškove, a iz Centra nikada nisu došli da vide uslove u kojima djeca žive. Roditelji ističu zabrinutost za zbrinjavanje svoje djece nakon njihove smrti jer su institucije poprilično loše.	Centar za socijalni rad traži pravdanje iznosa od 400,00 KM iako taj iznos nije ni blizu dovoljan da pokrije troškove, a iz Centra nikada nisu došli da vide uslove u kojima djeca žive. Roditelji ističu zabrinutost za zbrinjavanje svoje djece nakon njihove smrti jer su institucije poprilično loše.	Centar za socijalni rad traži pravdanje iznosa od 400,00 KM iako taj iznos nije ni blizu dovoljan da pokrije troškove, a iz Centra nikada nisu došli da vide uslove u kojima djeca žive. Roditelji ističu zabrinutost za zbrinjavanje svoje djece nakon njihove smrti jer su institucije poprilično loše.		

ZAKLJUČCI:

- Neophodno je regulisati stomatološke usluge s posebnim osvrtom na pitanje o anesteziolozima.
- Smanjiti proceduru za recepte za one osobe koje imaju celijakiju.
- Edukovati ljekare za rad i komunikaciju sa osobama s invaliditetom.
- Obezbijediti antidekubitus jogi, kolica za kupanje, dizalicu i naočale, te pojačati fizikalni tretman i uključiti banjsko liječenje.
- Obezbijediti dovoljan broj mjesta za upis u predškolske ustanove.
- Uvesti jasne procedure oko opservacije.
- Ukoliko je potrebno omogućiti školovanje i nakon 21. godine.
- Sufinansirati karte javnog prevoza.
- Prilagoditi javni prevoz, kao i prilaze u njima, osobama s invaliditetom.
- Semafore i ozvučenje prilagoditi osobama s invaliditetom.
- Povećati broj parking mjesta za osobe s invaliditetom i uvesti strožiju kaznu za nesavjesne vozače koji zauzimaju ta mjesta.
- Uvesti penziju za roditelje (najčešće majke) koje brinu o djeci i ne mogu raditi.
- Povećati učešće Centra za socijalni rad i povećati broj uposlenih u istom kako bismo uveli programe obilaska djece/osoba s invaliditetom (sada su uključeni samo za pravdanje novca).

UDRUŽENJE „DATE NAM ŠANSU”

Udruženje „Dajte Nam šansu“ je neprofitna i nevladina organizacija koju su osnovali roditelji djece sa poteškoćama u razvoju iz potrebe da udruženi djeluju na stvaranju boljih društvenih okolnosti za ugodniji život svojih porodica i svoje djece.

Tabela broj 12

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Ne postoji psihološka podrška za roditelje od rođenja djeteta. Nisu svi specijalistički pregledi dostupni te moraju ići u Beograd ili Zagreb. Zdravstvene ustanove ne izdaju potvrde ukoliko nema mogućnosti za određene specijalističke preglede. Tek nakon 5 godina imaju pravo na kolica, koja su minimalno sufinansirana.	Potrebno je napraviti individualni pristup za ortopedska pomagala. Loš je kvalitet pelena, a količina koju dobiju na mjesečnom nivou nije dovoljna. Ne postoje ulošci za djevojčice. Ginekološke i stomatološke usluge su jako loše i teško dostupne. U JU Vladimir Nazor nema fizijatra.	Djeca do 18 godina mogu obavljati fizikalne terapije, a nakon 18-e godine nemaju mogućnost iako su im potrebne. Potrebno je uspostaviti Fond za banjsko liječenje.			

	Pristup medicinskog kadra nije prihvatljiv. U domovima zdravlja nije moguće raditi fizikalne terapije.					
OBRAZOVANJE	Kada je riječ o obrazovanju prema zakonskoj regulativi ne postoje prepreke, ali u praksi je sasvim drugačije. Nema mnogo izbora te upis u predškolske ustanove nije obavezan. Djeci je potreban asistent.	Nastavni kadar ne želi raditi i nije organizaciono pripremljen. Inkluzija je dobra za djecu koja mogu funkiconisati. Djeca sa kombinovanim poteškoćama teško mogu upisati redovne obrazovne ustanove i treba da postoje centri i škole za djecu s teškoćama u razvoju. Potrebno je uvesti pravilnik o usmjerenju djece i određenu komisiju koja bi odlučivala da li djeca trebaju ići centre i škole za djecu s teškoćama u razvoju ili mogu pohađati redovnu	Neophodno je uspostaviti Dnevne centre. Vladimir Nazor je javna ustanova u kojoj su zbrinute osobe s poteškoćama samo do 21. godine, ne postoji insitucija koja bi zbrinula djecu i odrasle sa poteškoćama nakon 21. godine. Svaka lokalna zajednica u KS bi trebala da ima Dnevni centar.	Svaka lokalna zajednica u KS bi trebala da ima dnevni centar.	Svaka lokalna zajednica u KS bi trebala da ima dnevni centar.	

		nastavu sa razumnom prilagodbom.				
PREVOZ/KRETANJE		Nema primjernih uslova za osobe s invaliditetom za korištenje javnog prevoza. Ne postoje ni specijalna vozila koja bi prevozila djecu i odrasle s poteškoćama. Taksu službe i vozila koja bi prevozila osobe s invaliditetom također ne postoje. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.	Nema primjernih uslova za osobe s invaliditetom za korištenje javnog prevoza. Ne postoje ni specijalna vozila koja bi prevozila djecu i odrasle s poteškoćama. Taksu službe i vozila koja bi prevozila osobe s invaliditetom također ne postoje. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.	Nema primjernih uslova za osobe s invaliditetom za korištenje javnog prevoza. Ne postoje ni specijalna vozila koja bi prevozila djecu i odrasle s poteškoćama. Taksu službe i vozila koja bi prevozila osobe s invaliditetom također ne postoje. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.	Nema primjernih uslova za osobe s invaliditetom za korištenje javnog prevoza. Ne postoje ni specijalna vozila koja bi prevozila djecu i odrasle s poteškoćama. Taksu službe i vozila koja bi prevozila osobe s invaliditetom također ne postoje. Susreću se sa problemima na parkingu zato što je mali broj parking mjesta označen za osobe s invaliditetom. Također su često suočeni sa zauzetim parking mjestima koja su predviđena za osobe s invaliditetom, a na koja nesavjesni građani parkiraju svoja vozila.	

		Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. Također, invalidska iskaznica za parking je vezana samo za jedan automobil, a ne za osobu koja se vozi u tom automobilu.	Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. Također, invalidska iskaznica za parking je vezana samo za jedan automobil, a ne za osobu koja se vozi u tom automobilu.	Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. Također, invalidska iskaznica za parking je vezana samo za jedan automobil, a ne za osobu koja se vozi u tom automobilu.	Nemaju olakšice pri kupovini automobila za koje navode da im je potrebno i da im u određenom smislu predstavlja ortopedsko pomagalo. Također, invalidska iskaznica za parking je vezana samo za jedan automobil, a ne za osobu koja se vozi u tom automobilu.	
KULTURA I SPORT						
RAD			Fond za zapošljavanje osoba s invaliditetom je loše rješenje. Mnoga djeca, posebno sa kombinovanim poteškoćama, nisu sposobna za rad i za njih su potrebni Dnevni centri.	Mnoga djeca, posebno sa kombinovanim poteškoćama, nisu sposobna za rad i za njih su potrebni Dnevni centri.	Mnoga djeca, posebno sa kombinovanim poteškoćama, nisu sposobna za rad i za njih su potrebni Dnevni centri.	

ZAKLJUČCI:

- Osigurati psihološku podršku za porodice djece/osoba sa teškoćama u razvoju (savjetodavne, edukativno-suportivne i psihoterapijske radionice).
- Osigurati psihološku podršku na terenu (u domovima porodica).
- Medicinski kadar edukovati za rad sa osobama s invaliditetom.
- Ukoliko nema mogućnosti za određene specijalističke preglede izdati potvrde i finansirati terapije van Bosne i Hercegovine.
- Omogućiti fizikalne terapije u Domovima zdravlja.
- Omogućiti fizikalne terapije poslije 18 godina i uspostaviti Fond za banjsko liječenje.
- U Domove zdravlja zaposliti logopede i defektologe.
- Potrebno je napraviti individualni pristup za ortopedsku pomagala.
- Poboljšati kvalitet pelena i njihovu količinu.
- Osigurati uloške za djevojčice.
- Omogućiti ginekološke i stomatološke usluge.
- Edukovati i senzibilirati nastavni kadar za rad sa OSI.
- Proširiti kapacitete specijalnih obrazovnih ustanova.
- Potrebno je uvesti pravilnik o usmjeranju djece i određenu komisiju koja bi odlučivala da li su djeca za centre i škole za djecu s teškoćama u razvoju ili mogu pohađati redovnu nastavu sa razumnom prilagodbom.
- Neophodni su Dnevni centri (institucije za djecu i odrasle sa poteškoćama). Svaka lokalna zajednica u Kantonu Sarajevo bi trebala da ima Dnevni centar.
- Javni prevoz učiniti pristupačnim i obezbijediti specijalna vozila koja bi prevozila djecu i odrasle. Obezbijediti taksi vozila za OSI.
- Uvesti olakšice za kupovinu automobila koji im predstavlja ortopedsko pomagalo.
- Invalidska iskaznica za parking je vezana samo za jedan automobil, a ne za osobu koja se vozi u tom automobilu, prema tome potrebno je razmotriti zakonsku regulativu.
- Fond za zapošljavanje osoba s invaliditetom je loše rješenje, potrebno je uvesti veće kontrole.
- Mnoga djeca nisu sposobna za rad u budućnosti, posebno ona sa kombinovanim poteškoćama, i za njih su potrebni Dnevni centri.
- Oformiti Centre koji bi pružali socijalne usluge (usmjerene ka podršci i jačanju porodica) sa dnevnim zbrinjavanjem.

UDRUŽENJE „PROREHA“

„ProReha“ je nevladina organizacija za profesionalno osposobljavanje teško zapošljivih kategorija u Federaciji Bosne i Hercegovine. U svojoj domeni djelovanja nudi program dijagnostike, rehabilitacije, prekvalifikacije, edukacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom i drugih teško zapošljivih grupa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

Tabela broj 13

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO						
OBRAZOVANJE		Osobama koje su bile smještene u Zavodima van Sarajeva nije omogućen završetak osnovnog obrazovanja, neki od njih trenutno pohađaju vanredno.	Niko od učesnika fokus grupe nije se upisao u visokoobrazovnu instituciju zbog različitih razloga, a najčešće zbog nedostatka predznanja, nemogućnosti finansiranja ili nedostataka interesa.	Evidentan je nedostatak strukovnih znanja i vještina usklađenih sa zahtjevima tržišta rada. Također, nivo socijalnih vještina je jako nizak. Sve navedeno nastojimo unaprijediti kroz programe profesionalne rehabilitacije i osposobljavanja u domenu razvoja socijalnih vještina i strukovnog obrazovanja.		
KULTURA I SPORT						
PREVOZ/KRETANJE						

RAD			Ključni problem koji su naveli jeste problem zapošljavanja. Osobe koje dobiju posao, nisu u mogućnosti samostalno raspolagati svojom plaćom, nego se sva njihova lična primanja koriste za plaćanje smještaja i hrane od strane Centra za socijalni rad. Ono što je najveći problem jeste nedostatak motivacije za rad zbog nemogućnosti raspolaganja sredstvima zarade. S tim u vezi potrebno je razmotriti zakonsku regulativu koja reguliše ovo pitanje.	Prije uključivanja na otvoreno tržište rada neophodno je adekvatno pripremiti OSI kroz programe razvoja i/ili unapređenja socijalnih i strukovnih vještina. Također je neophodno obezbijediti period stažiranja i praktične nastave, kao i asistenta na radnom mjestu u periodu uključivanja OSI na otvoreno tržište rada.		
-----	--	--	--	---	--	--

PORODIČNI ŽIVOT		Većina učesnika fokus grupe su djeca bez roditeljskog staranja, tako da su institucionalno bili objezbijeđeni kroz boravak u domovima.	Loš tretman u Zavodima za mentalno zdravlje u kojima su bili smješteni, te ističu kako im se značajno popravio status od kada žive samostalno uz pomoć nevladinih organizacija (Sumero, ProReha).			
-----------------	--	--	---	--	--	--

ZAKLJUČCI:

- Provjeriti navode o lošem tretmanu u Zavodima za mentalno zdravlje u kojima su bili smješteni.
- Ključni problem koji su naveli jeste problem zapošljavanja. Osobe koje dobiju posao nisu u mogućnosti samostalno raspolagati svojom plaćom nego sva njihova lična primanja koriste se za plaćanje smještaja i hrane od strane Centara za socijalni rad. Ono što je najveći problem jeste nedostatak motivacije za rad zbog nemogućnosti raspolaganja sredstvima zarade. S tim u vezi potrebno je razmotriti zakonsku regulativu koja reguliše ovo pitanje.
- Prije uključivanja na otvoreno tržište rada neophodno je adekvatno pripremiti OSI kroz programe razvoja i/ili unapređenja socijalnih i strukovnih vještina. Također je neophodno obezbijediti period stažiranja i praktične nastave, kao i asistenta na radnom mjestu u periodu uključivanja OSI na otvoreno tržište rada.

UDRUŽENJE „ŽIVOT SA DOWN SINDROMOM“ FBiH

Udruženje „Život sa Down sindromom“ FBiH osnovano je 2006. godine na inicijativu roditelja djece sa Down sindromom. Udruženje je neprofitna i nestranačka organizacija koja pruža podršku djeci i mladima s Down sindromom i njihovim porodicama, profesionalcima različitog profila. Sarađuje sa ostalim organizacijama sličnog profila kako na nacionalnom, lokalnom tako i na međunarodnom nivou.

Tabela br 14

Naziv udruženja: Udruženje Život sa down sindromom

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Ne postoji psihološka podrška roditeljima od samog rođenja djeteta. Informacije su nedostupne ili zastarjele. Ne postoji mapa puta djeteta. Ne postoje programi rane intervencije osim fizijatrijskog tretmana.	Ne postoji psihološka podrška roditeljima od samog rođenja djeteta. Informacije su nedostupne ili zastarjele. Ne postoji mapa puta djeteta. Zdravstveni kadar nije dovoljno edukovan. Očni i stomatološki pregledi se ne rade dovoljno često. Terminologija nije adekvatna.	Zdravstveni kadar nije dovoljno edukovan. Očni i stomatološki pregledi se ne rade dovoljno često. Terminologija nije adekvatna. Seksualno nasilje nad ženama je izraženo. Nisu dostupni svi lijekovi besplatno. Centar za spavanje je zatvoren i ne postoji Centar za dijagnostiku i liječenje <i>Sleep apnee</i> . Na listi ortopedskih pomagala ili lijekova ne postoji aparat za <i>Sleep apneu</i> .	Zdravstveni kadar nije dovoljno edukovan. Očni i stomatološki pregledi se ne rade dovoljno često. Terminologija nije adekvatna. Seksualno nasilje nad ženama je izraženo. Nisu dostupni svi lijekovi besplatno. Centar za spavanje je zatvoren. Specijalistički pregledi nisu prilagođeni i	Zdravstveni kadar nije dovoljno edukovan. Očni i stomatološki pregledi se ne rade dovoljno često. Terminologija nije adekvatna. Seksualno nasilje nad ženama je izraženo. Nisu dostupni svi lijekovi besplatno. Centar za spavanje je zatvoren. Specijalistički pregledi nisu prilagođeni i	Zdravstveni kadar nije dovoljno edukovan. Očni i stomatološki pregledi se ne rade dovoljno često. Terminologija nije adekvatna. Nisu dostupni svi lijekovi besplatno. Centar za spavanje je zatvoren. Specijalistički pregledi nisu prilagođeni i medicinski kadar nije dovoljno edukovan

			U trenutnom savjetovalištu za <i>Sleep apneu</i> radi samo jedna doktorica. Specijalistički pregledi nisu prilagođeni i medicinski kadar nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Rehabilitacijski programi počinju kasno. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom.	medicinski kadar nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Rehabilitacijski programi počinju kasno. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom.	medicinski kadar nije dovoljno edukovan za rad sa osobama s invaliditetom. Rehabilitacijski programi počinju kasno. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom.	za rad sa osobama s invaliditetom. Nije izjednačen status svih osoba s invaliditetom.
OBRAZOVANJE	Predškolske ustanove su dostupne samo na pola radnog vremena. U vrtićima nema stručne podrške.	Edukacija učitelja nije sistemska i ciljana. Razumna prilagodba ne postoji niti u jednoj školi. Sadržaj nije prilagođen osobama s invaliditetom. Asistent u nastavi je potreban samo u kritičnom momentu razvoja, u smislu vertikale i horizontale, odnosno isključivo u cilju osamostaljena.	Edukacija učitelja nije sistemska i ciljana. Razumna prilagodba ne postoji niti u jednoj školi. Sadržaj nije prilagođen osobama s invaliditetom. Asistent u nastavi je potreban samo u kritičnom momentu razvoja, u smislu vertikale i horizontale, odnosno isključivo u cilju osamostaljena.			

		Nije moguć izbor osnovne škole.	Vrlo je teško da se završi VSS zbog intelektualnih prilagodbi i ne postoji sistem podrške djeci. Na vannastavne aktivnosti djeca se slabo pozivaju zbog nedostatka nastavnog kadra ili se traži prisustvo asistenata.			
KULTURA I SPORT		Popusti za karte ne postoje. Ne postoji program koji bi povećao učešće osoba s invaliditetom i koji bi, naprimjer, obezbijedio aktivno učešće u kulturnim aktivnostima kao što je amaterska gluma, učestvovanje u art radionicama i slično.	Popusti za karte ne postoje. Ne postoji program koji bi povećao učešće osoba s invaliditetom i koji bi, naprimjer, obezbijedio aktivno učešće u kulturnim aktivnostima kao što je amaterska gluma, učestvovanje u art radionicama i slično.	Popusti za karte ne postoje. Ne postoji program koji bi povećao učešće osoba s invaliditetom i koji bi, naprimjer, obezbijedio aktivno učešće u kulturnim aktivnostima kao što je amaterska gluma, učestvovanje u art radionicama i slično.	Popusti za karte ne postoje. Ne postoji program koji bi povećao učešće osoba s invaliditetom i koji bi, naprimjer, obezbijedio aktivno učešće u kulturnim aktivnostima kao što je amaterska gluma, učestvovanje u art radionicama i slično.	Popusti za karte ne postoje. Ne postoji program koji bi povećao učešće osoba s invaliditetom i koji bi, naprimjer, obezbijedio aktivno učešće u kulturnim aktivnostima kao što je amaterska gluma, učestvovanje u art radionicama i slično.
PREVOZ/KRETANJE		Javni prevoz nije prilagođen. Saobraćaj nije redovan, a vrijeme je ključno kod osoba sa Down sindromom.	Javni prevoz nije prilagođen. Saobraćaj nije redovan, a vrijeme je ključno kod osoba sa Down sindromom.	Javni prevoz nije prilagođen. Saobraćaj nije redovan, a vrijeme je ključno kod osoba sa Down sindromom.	Javni prevoz nije prilagođen. Saobraćaj nije redovan, a vrijeme je ključno kod osoba sa Down sindromom.	

		Nije regulisan uvoz automobila sa povlasticima kako bi automobil bio registrovan na roditelju.	Nije regulisan uvoz automobila sa povlasticima kako bi automobil bio registrovan na roditelju.	Nije regulisan uvoz automobila sa povlasticima kako bi automobil bio registrovan na roditelju.	Nije regulisan uvoz automobila sa povlasticima kako bi automobil bio registrovan na roditelju.	
RAD I ZAPOŠLJAVANJE			Ne postoje tranzicijski programi od obrazovne institucije do posla. Većina ne može da radi zbog oduzete poslovne sposobnosti. Zavod za zapošljavanje nije edukovan za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Fond za zapošljavanje je loše rješenje.	Ne postoje tranzicijski programi od obrazovne institucije do posla. Većina ne može da radi zbog oduzete poslovne sposobnosti. Zavod za zapošljavanje nije edukovan za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Fond za zapošljavanje je loše rješenje.	Ne postoje tranzicijski programi od obrazovne institucije do posla. Većina ne može da radi zbog oduzete poslovne sposobnosti. Zavod za zapošljavanje nije edukovan za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Fond za zapošljavanje je loše rješenje.	
PORODIČNI ŽIVOT		Ovisni su o roditeljima čitav život. Nemaju mogućnost osamostaljenja. Zabrinutost o zbirnjavanju u institucije u slučaju smrti roditelja.	Ovisni su o roditeljima čitav život. Nemaju mogućnost osamostaljenja. Zabrinutost o zbirnjavanju u institucije u slučaju smrti roditelja.	Ovisni su o roditeljima čitav život. Nemaju mogućnost osamostaljenja. Zabrinutost o zbirnjavanju u institucije u slučaju smrti roditelja.	Ovisni su o roditeljima čitav život. Nemaju mogućnost osamostaljenja. Zabrinutost o zbirnjavanju u institucije u slučaju smrti roditelja.	

ZAKLJUČCI:

1. Neophodno je obezbijediti psihološku podršku za roditelje čija djeca imaju urođeni invaliditet odmah po njihovom rođenju (jačanje kapaciteta pedijatrijske klinike KCUS i Porodičnog savjetovališta).
2. Potrebno je izraditi mapu puta svakog djeteta pojedinačno (Centri za socijalni rad u saradnji sa Ministarstvom zdravstva i Ministarstvom obrazovanja nauke i kulture).
3. Edukovati zdravstveni kadar u svim zdravstvenim ustanovama.
4. U svim pisanim pravnim propisima početi sa usklađivanjem terminologije u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, a u saradnji sa Koordinacionim odborom OOSI KS prilagoditi terminologiju.
5. U zdravstvenom sistemu prihvatiti/uvesti i provoditi Kalendar preventivnog praćenja zdravstvenog stanja osoba s Down sindromom. Upoznati roditelje da je neophodno češće raditi očne i stomatološke preglede.
6. Na KCUS-u potrebno je uspostaviti Centar za dijagnostiku i liječenje *Sleep apnee* sa pojačanim medicinskim osobljem.
7. Obezbijediti besplatne neophodne lijekove i pomagala za *Sleep apneu*.
8. Posebnu pažnju obratiti na zdravstveno stanje žena s invaliditetom, posebno u oblasti ginekologije. S tim u vezi potrebno je uspostaviti nove ili ojačati postojeće specijalističke ustanove (djevojčica i djevojaka) i prilagoditi specijalističke preglede poput ginekoloških.
9. U ranoj intervenciji, od 0 do 6 godina, potrebno je obezbijediti stručni kadar u zdravstvenim i obrazovnim ustanovama također, neophodno je obezbijediti fizijatra, fizioterapeuta, logopeda i edukatora.
10. Ukinuti diskriminaciju u predškolskim ustanovama i omogućiti puno vrijeme boravka za svako dijete.
11. U svim odgojno-obrazovnim institucijama, na sva tri nivoa obrazovanja, potrebno je izvršiti razumno prilagođavanje školskog okruženja i sadržaja za učenike s invaliditetom, u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Također, potrebno je uvesti razumnu prilagodbu u škole i prilagoditi sadržaj osobama s invaliditetom.
12. Omogućiti individualni pristup u vezi potrebe za personalnim asistentima.
13. Potrebno je započeti proces transformacije centara i škola za djecu s teškoćama u razvoju i segregiranog oblika obrazovanja kroz jačanje inkluzivnog obrazovanja tj. kroz uspostavu svih potrebnih uslova za inkluzivno obrazovanje djece s invaliditetom. Potreban je proces transformacije centara i škola za djecu s teškoćama u razvoju i inkluzija uz pomoć svih resora.
14. Započeti planski proces prilagođavanja javnih kulturnih i sportskih objekata i njihovih sadržaja osobama s invaliditetom.
15. Uvesti razumne popuste na karte za korištenje svih javnih kulturnih i sportskih događaja pri kulturno-sportiskim manifestacijama.
16. Uspostaviti češće vozne linije te osigurati da se javni prevoz pridržava reda vožnje. Prevoz je potrebno prilagoditi posebno u smislu redovnog i tačnog saobraćaja.
17. Promijeniti zakonsku regulativu za uvoz automobila (da automobil bude registrovan na roditelju)
18. Razviti model karijernog usmjeravanja učenika s invaliditetom (Individualni tranzicijski programi) i primjenjivati ga u obrazovnim institucijama i nakon završenog školovanja. Uvesti tranzicijske programe od škole do posla.
19. Iznaći najbolje zakonsko rješenje kako bi se osigurao socijalni minimum za osobe s invaliditetom, dovoljan za dostojanstven i samostalan život. Osoba s invaliditetom možda može raditi, ali ne može zaraditi dovoljno za dostojanstven samostalni život. Stoga pravo na porodičnu

penziju ne treba uslovljavati oduzimanjem poslovne sposobnosti, već joj treba dati mogućnost ostvarivanja tog prava, od momenta kada ne bude mogala više raditi/prihodovati. Zakonski regulisati poslovnu sposobnost da ne bude uslovljena, u smislu da određene osobe mogu raditi neko vrijeme, ali ukoliko im se odmah ne uzme poslovna sposobnost gube pravo na penziju od roditelja, a svoju ne mogu zaraditi jer ne mogu raditi čitav radni vijek.

20. Potrebna je edukacija radnika u oblastima kulture i sporta o načinu uključivanja osoba s Down sindromom. Potrebno je također proširiti broj klubova i sportskih aktivnosti u svakom kantonu, tako da svi oni koji se žele baviti sportom u svojoj lokalnoj zajednici imaju ravnopravne mogućnosti.
21. Potrebno je povećati obim i vrste Servisa podrške kao što su personalni asistenti ili asistenti za posao. Također potrebno je osnažiti postojeće biroa za zapošljavanje ili uspostaviti Centre za karijerno savjetovanje i posredovanje pri zapošljavanju osoba s invaliditetom kao i djelovati na prevenciji institucionalizacije. Neophodni su Servisi za osobe s invaliditetom.

UDRUŽENJE ZA UNAPREĐENJE OBRAZOVANJA I PODRŠKE DJECI SA I BEZ POTEŠKOĆA U RAZVOJU – EDUS

U novembru 2010., okupljanjem stručnjaka, roditelja i građana, „EDUS” je nastao kao izraz potrebe za stvaranjem jedinstvenog saveza pojedinaca i grupa koje pred sobom imaju viziju o realizaciji punog potencijala svakog djeteta, bilo ono sa poteškoćama u razvoju ili ne.

Tabela broj 15

	0-5 godina	6-14 godina	14-27 godina	27-35 godina	35-65 godina	65+
ZDRAVSTVO	Nedostatak ili različit nivo vještina i stručnosti pružalaca zdravstvenih usluga može dovesti do nepovjerenja između roditelja i zdravstvenih radnika, kao i varijabilnih ishoda u oblasti zdravstva djeteta. Broj zdravstvenih radnika (pedijatara, neuropedijatara, fizijatara...) je znatno niži od stvarnih potreba. Evidentan je nedostatak raspoloživih usluga iz oblasti ranog rasta i razvoja uključujući rano otkrivanje kašnjenja u razvoju.					

	Proces uspostavljanja dijagnoze od primijećenog odstupanja traje veoma dugo i rezultira gubljenjem dragocjenog vremena koje može biti iskorišteno za rad sa djecom. Potrebno je osigurati doedukaciju, odnosno kontinuiranu profesionalnu edukaciju, doktora i stručnjaka iz prakse te obezbijediti uslove za ostvarivanje međusektorske saradnje (zdravstvo, obrazovanje i socijalna politika). Ne postoji kontinuitet u radu sa djecom kada su stomatološke usluge u pitanju. Roditelji su vrlo često prinuđeni osigurati privatne preglede koji su jako skupi. Fokus rada logopeda jesu djeca predškolskog					
--	--	--	--	--	--	--

	uzrasta, dok se djeca uzrasta do 3 godine ne svrstavaju u prioritetnu grupu.					
OBRAZOVANJE	Djeca sa poteškoćama u razvoju koja pohađaju redovne vrtiće često ne mogu pratiti progame predviđene i prilagođene djeci tipičnog razvoja. Redovni vrtići nemaju kadrovski kapacitet koji će omogućiti individualno prilagođen plan i program za djecu sa poteškoćama u razvoju. Potrebna je doedukacija, odnosno profesionalna edukacija, kadra/stručnjaka iz prakse u direktnom radu sa djecom s poteškoćama u razvoju.	Djeca sa poteškoćama u razvoju koja pohađaju redovne škole često ne mogu pratiti progame predviđene i prilagođene djeci tipičnog razvoja. Potrebna je doedukacija, odnosno profesionalna edukacija, kadra/stručnjaka iz prakse u direktnom radu sa djecom s poteškoćama u razvoju.				

ZAKLJUČCI:

- Zakonom regulisati prioritet pristupa zdravstvenim uslugama djeci kod kojih postoji sumnja ili su već dijagnosticirana razvojna kašnjenja.
- Potrebno je osigurati doedukaciju odnosno kontinuiranu profesionalnu edukaciju doktora i stručnjaka iz prakse.
- Potrebno je obezbijediti uslove za ostvarivanje međusektorske saradnje (zdravstvo, obrazovanje i socijalna politika).
- Osigurati kontinuitet u radu sa djecom kada su stomatološke usluge u pitanju.
- Omogućiti doedukaciju odnosno profesionalnu edukaciju kadra/stručnjaka iz prakse za direktan rad sa djecom s poteškoćama u razvoju.
- Omogućiti logopedске tretmane i na razvoj predgovorničkih vještina.

Zaključak

Radeći na istraživačkom projektu „Životni put osobe s invaliditetom”, te razgovarajući sa više od dvije stotine osoba s invaliditetom sa područja Kantona Sarajevo, došli smo do zaključka da nažalost postoji veliki broj ograničenja u skoro svim životnim etapama osoba s invaliditetom i njihovih porodica.

U najvećem broju slučajeva porodica je ta koja nosi najveći dio *tereta* invaliditeta njihovih najmilijih i svi pojedinačni uspjesi osoba s invaliditetom zasluga su porodice. Dok sa druge strane društvo stvara različite prepreke (vidljive i nevidljive), koje su ograničavajući faktor u životu osobe s invaliditetom. Odgovornost društva je da ukloni prepreke da bi se osigurao pristup i učešće osobe s invaliditetom u društvenim procesima. Kroz informacije, podizanje svijesti i obrazovanje, postojeće prepreke se mogu ukloniti da bi se omogućilo ispunjenje prava na učešće i uključivanje u sve aspekte društvenog života. Odgovorno društvo treba da preuzme dio *tereta* koji invaliditet nosi sa sobom i ponudi niz usluga koje bi poboljšale poziciju osoba s invaliditetom, otklonile diskriminaciju u brojnim poljima i otvorile put ka dostizanju jednakosti u kojoj svaka osoba bez obzira na specifične karakteristike treba da uživa.

Model *ljudskih prava* usmjeren je na dostojanstvo ljudskog bića, pri čemu su u kontekstu invaliditeta, naročito važne četiri vrijednosti: dostojanstvo, autonomija, jednakost i solidarnost, a prepoznavanje vrijednosti ljudskog dostojanstva služi kao podsjetnik da osobe s invaliditetom imaju udio u društvu i polažu pravo na to društvo. Nažalost brojni su problemi sa kojima se osobe s invaliditetom suočavaju, počevši od neadekvatne zdravstvene zaštite, nemogućnosti kretanja do ograničenog pristupa obrazovanju i tržištu rada.

U oblasti zdravstva postoji niz problema, počevši od tretmana zdravstvenih radnika koji nisu dovoljno senzibilizirani i obučeni za rad sa osobama s invaliditetom, zatim u nekim slučajevima i nemogućnosti komunikacije (gluhih osoba) sa zdravstvenim radnicima, te nemogućnosti obezbjeđivanja pratnje za odlazak lekaru. Također, problem predstavljaju i velike liste čekanja za preglede i dijagnostiku gdje je naročito problematično čekanje za djecu kod kojih su uočena razvojna kašnjenja i nepostojanost prednosti pri prijemu kod lekara. Sam odlazak u zdravstvenu ustanovu predstavlja problem zbog prevoza do iste te arhitektonskih barijera pri ulasku u istu. Problemi počinju od samog rođenja kada se rodi beba koja ima određenu smetnju ili invaliditet jer ne postoji sistem podrške za roditelje, prvenstveno savjetodavno-psihološka podrška pa zatim sistemi rane intervencije. Zbog svega navedenoga roditelji su prepušteni sami sebi te nerijetko se veliki broj porodica raspadne zbog neadekvatne pomoći i podrške. Porodica mora da ima pravo na zaštitu društva i države, a osobe s invaliditetom i članovi njihovih porodica trebaju dobijati potrebnu zaštitu i pomoć, kako bi se porodicama omogućilo da doprinose punom i ravnopravnom uživanju prava osoba s invaliditetom. Također, kada je riječ o osobama koje koriste ortopedska pomagala iznosi koji se refundiraju su nedovoljni za kvalitetna pomagala koja su neophodna za svakodnevno funkcionisanje. Ono što je naročito zabrinjavajuće jeste da je pristup određenim zdravstvenim uslugama skoro pa onemogućen ili jako otežen. Riječ je o stomatološkim i ginekološkim uslugama za koje je izuzetno važan poseban pristup i edukovan medicinski kadar za rad sa osobama s invaliditetom. Kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo puno uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu zauzima skoro pa najvažnije mjesto po prioritetima, te je potrebno hitno djelovati da bi se otklonili problemi iz ove oblasti i da bi sve osobe s invaliditetom imale pravo na uživanje najvećeg mogućeg zdravstvenog standarda bez diskriminacije na osnovu invaliditeta.

Pristup obrazovanju za osobe s invaliditetom trebao bi se temeljiti na jednakim pravima, nediskriminaciji, jednakom pristupu, razumnoj prilagodbi i inkluziji. U praksi to ipak nije slučaj, od vrtića za djecu s invaliditetom ili djecu s poteškoćama otežan je i sam upis, pa tako neki vrtići žele primiti djecu s invaliditetom, dok neki ne žele ili ih prime na samo nekoliko sati. Jedan od najvećih problema je nedovoljno edukovan nastavni kadar za rad sa djecom s invaliditetom ili u nekim slučajevima nedostatak posebne opreme, koja bi olakšala nastavni proces, kao što su naprimjer FM uređaju za gluhi i slabočujnu djecu. Također, isti je problem i sa osnovnim školama u kojima imamo slučajeve da neke škole odbijaju primiti djecu s invaliditetom, odnosno djecu s poteškoćama, pa ih roditelji moraju upisati u škole koje su otvorene za osobe s invaliditetom i koje su nerijetko udaljenije od njihovog prebivališta. Veliki problem je i literatura koja je u nepristupačnom formatu za slijepe i slabovidne osobe, zatim nedostatak edukovanih asistenata u nastavi. U ovoj oblasti najviše je prikrivene diskriminacije, pa tako formalno ne postoje prepreke ni za upis ni za pohađanje nastave, dok se u praksi pojavljuje niz problema od neadekvatnih planova i programa za djecu s poteškoćama pa do neprilagođenog školskog okruženja i sadržaja za učenike. Isti ili slični problemi pojavljuje se i u srednjoškolskom obrazovanju, dok neke kategorije osoba s invaliditetom čak i nemaju mogućnost samostalnog izbora srednje škole npr. gluhe osobe mogu odabrati samo pet zanimanja koje im se nude u centru i školi za djecu s teškoćama u razvoju (Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju). Od iznimne je važnosti pružiti jednak pristup obrazovanju svima uz razumniju prilagodbu i primjenu inkluzije kada je to moguće te ojačati kapacitete centara i škola za djecu s teškoćama u razvoju kada inkluzija nije moguća.

Što se tiče **učesća u društvenim događajima** i praćenja kulturnih i sportskih događaja u velikoj mjeri, primijećeno je da su takve aktivnosti ograničene nemogućnošću prilaska takvim objektima i neprilagođenim formatom i sadržajem u nekim slučajevima. Trenutno u Kantonu Sarajevo samo Pozorište mladih je prilagođeno prilazom i sadržajem osobama s invaliditetom, zato je potrebno započeti planski proces prilagođavanja javnih, kulturnih i sportskih objekata i njihovih sadržaja za OSI.

Prevoz i kretanje predstavlja ogroman problem za osobe s invaliditetom koje imaju otežano kretanje. Javni prevoz je neprilagođen za osobe s invaliditetom. U određenim slučajevima za prevoz su potrebna specijalna vozila i pratnja koja također nisu lako dostupna. Ne postoje taksi vozila za osobe s invaliditetom i tu se javlja problem, a to je da taksi vozila ne žele da prevoze osobe s invaliditetom iz raznih razloga. Zatim, potrebno je raditi na otklanjanju arhitektonskih barijera i omogućavanju pristupa objektima potrebnim za svakodnevno funkcionisanje, od zdravstvenih ustanova do općina, sudova, ministarstva itd.

Pravo na rad i zapošljavanje te zabrana diskriminacije na osnovu invaliditeta, uključujući prilagođavanje radnih uslova i potpunu integraciju u radne procese, bi trebala biti standard od kojeg se ne bi trebalo odstupati. Međutim, u praksi, OSI su izložene različitim vrstama diskriminacije pri zapošljavanju te u samom procesu rada u pogledu sigurnosti radnih uslova tj. prilagođene radne sredine. Nerijetko poslodavci koriste sredstva za zapošljavanje OSI koja pruža Fond za profesionalnu rehabilitaciju osoba s invaliditetom, a koja kasnije zloupotrebljavaju i daju otkaze OSI kada istekne finansiranje od strane Fonda. U vezi s tim potrebno je razmotriti uvođenje većih kontrola te raditi na podizanju svijesti poslodavaca i društva u cjelini.

Osobe s invaliditetom imaju pravo na rad i njihov rad se vrednuje, te da uz razumnu prilagodbu radnih uslova njihova produktivnost može dostići zavidan nivo.

U pogledu vođenja domaćinstva i porodičnog života za neke kategorije osoba s invaliditetom (gluhe i slijepe osobe) postoji niz pomagala koja bi olakšala svakodnevne aktivnosti, a koja nisu dostupna te ih Kanton Sarajevo ne finansira.

Problema je mnogo, i za rješavanje nekih biće potrebno mnogo vremena da bi se ostvarila prava zagarantovana Međunarodnim konvencijama, Ustavom i zakonima. Institucije moraju djelovati kako bi se zaštitila prava i dostojanstvo osoba s invaliditetom i unaprijedilo učešće u građanskim, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim oblastima života, uz jednake mogućnosti. Prvenstveno kroz mogućnosti pristupa fizičkom, socijalnom, ekonomskom i kulturnom okruženju, zatim zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, informacijama i komunikaciji, te kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo puno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda.

I za kraj, sistem i institucije moraju djelovati, ali svi mi kao društvo moramo postati svjesni činjenice da su osobe s invaliditetom dio naše zajednice — oni su naše komšije, naši rođaci i članovi porodice, i oni polažu pravo na naše društvo i učestvovanje u istom. Ako već ne možemo učiniti ništa konkretno, onda makar moramo podići svijest među našim sugrađanima da diskriminacija i segregacija na osnovu bilo koje lične karakteristike, uključujući i invaliditet, nije prihvatljiva i da se moramo kao pojedinci boriti protiv takvih pojava u svim životnim oblastima kada za to imamo priliku.

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
KANTON SARAJEVO

MINISTARSTVO ZA RAD, SOCIJALNU POLITIKU,
RASELJENA LICA I IZBJEGLICE